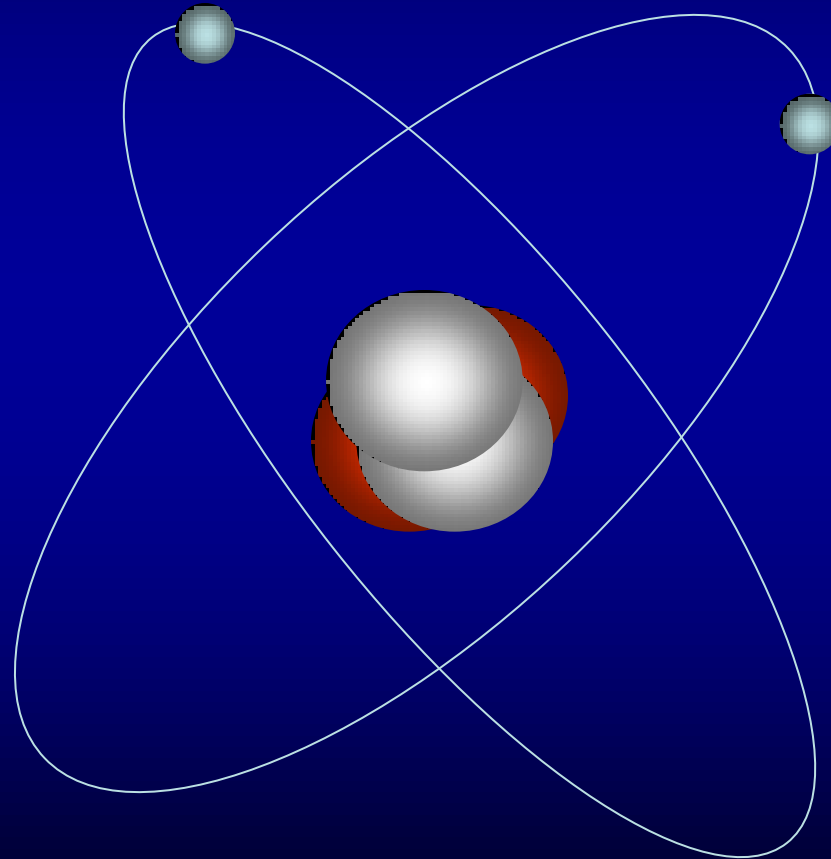
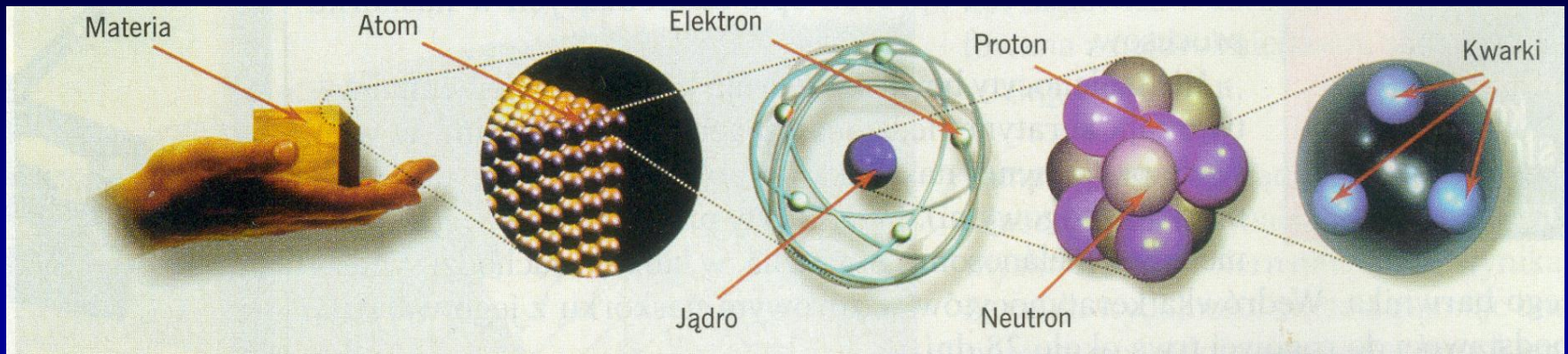

Seminarium 3

Budowa Materii

Budowa i charakterystyka jądra atomowego.

Makro-świat $\sim$ mm

Cząsteczka $\sim$ ($10^{-9} \div 10^{-6}$) m

Atom $\sim 10^{-10}$ m ($1 \text{ \AA} = 10^{-10} \text{ m}$)

Elektrony

Jądro atomowe $\sim 10^{-15}$ m ($1 \text{ fm} = 10^{-15} \text{ m}$)

Nukleony $\sim 0,8 \cdot 10^{-15}$ m

Kwarki $\leq 10^{-18}$ m

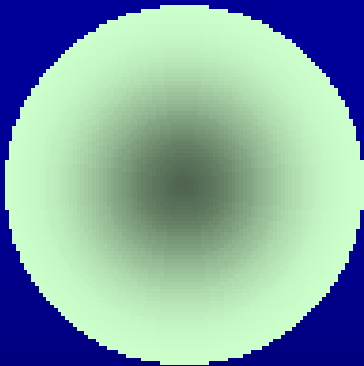

Atom

masa atomowa

liczba porządkowa

jednostka masy atomowej (j.m.a.)

atomic mass unit (amu, u)

$$^{12}\text{C} = 12.000 \text{ u}$$

$$1 \text{ u} = 1.66 \cdot 10^{-27} \text{ kg}$$

Jądro (nuklid)

A – liczba nukleonów

$A \cdot u$ - masa jądra

Z – liczba protonów

$Z \cdot e$ - ładunek jądra

N – liczba neutronów

$$N = A - Z$$

Jądro atomowe: układ związany nukleonów

proton

$$m_p = 1.6726 \cdot 10^{-27} \text{ kg}$$

$$= 1.0078 \text{ u}$$

$$q_p = 1.602 \cdot 10^{-19} \text{ C}$$

$$= +1e$$

(e - ładunek elementarny)

neutron

$$m_n = 1.6749 \cdot 10^{-27} \text{ kg}$$

$$= 1.0087 \text{ u}$$

$$q_n = 0$$

Rozmiary jądra

$$\rho \sim 10^{17} \text{kg/m}^3$$

$$R = R_0 A^{1/3}$$

$$R_0 \sim 10^{-15} \text{m} = 1 \text{fm}$$

Co powoduje, że Z protonów i $N = A - Z$ neutronów tworzy układ związany?

Sily jądrowe (tzw. oddziaływania silne), które są:
przyciągające
niezależne od ładunku
krótkozasięgowe (~ 1 fm)

$$Z \cdot m_p + (A - Z) \cdot m_n > M_N$$

Defekt masy Δm :

$\Delta m = (\text{suma mas p i n}) - \text{masa jądra}$

Energia wiązania jądra atomowego

$$E_w = - \Delta m \cdot c^2$$

Konwencja: energia wiązania jest ujemna

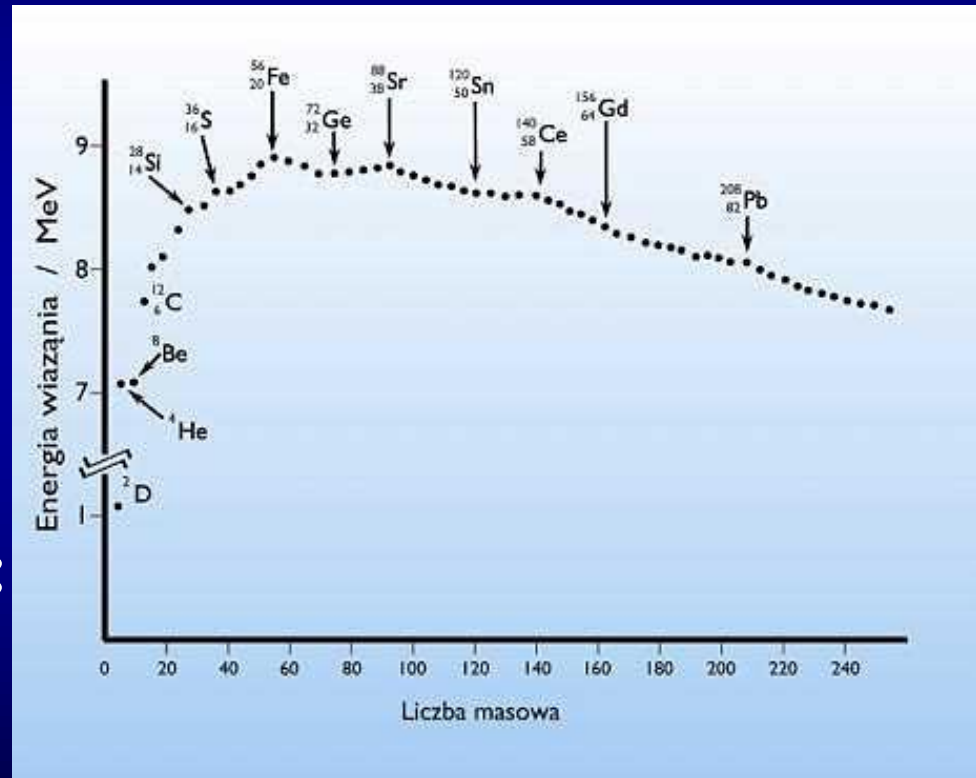
$$1 \text{ u} = 931,5 \text{ MeV}$$

$$1 \text{ eV} = 1.601 \cdot 10^{-19} \text{ J}$$

Średnia wartość E_w :

8 MeV na nukleon

(8,7 - 7,6)

Energia wiązania jądra helu ${}^4\text{He}$

$$2m_p = 2.0156$$

+

$$2m_n = 2.0174$$

$$\Sigma = 4.0330 \text{ u}$$

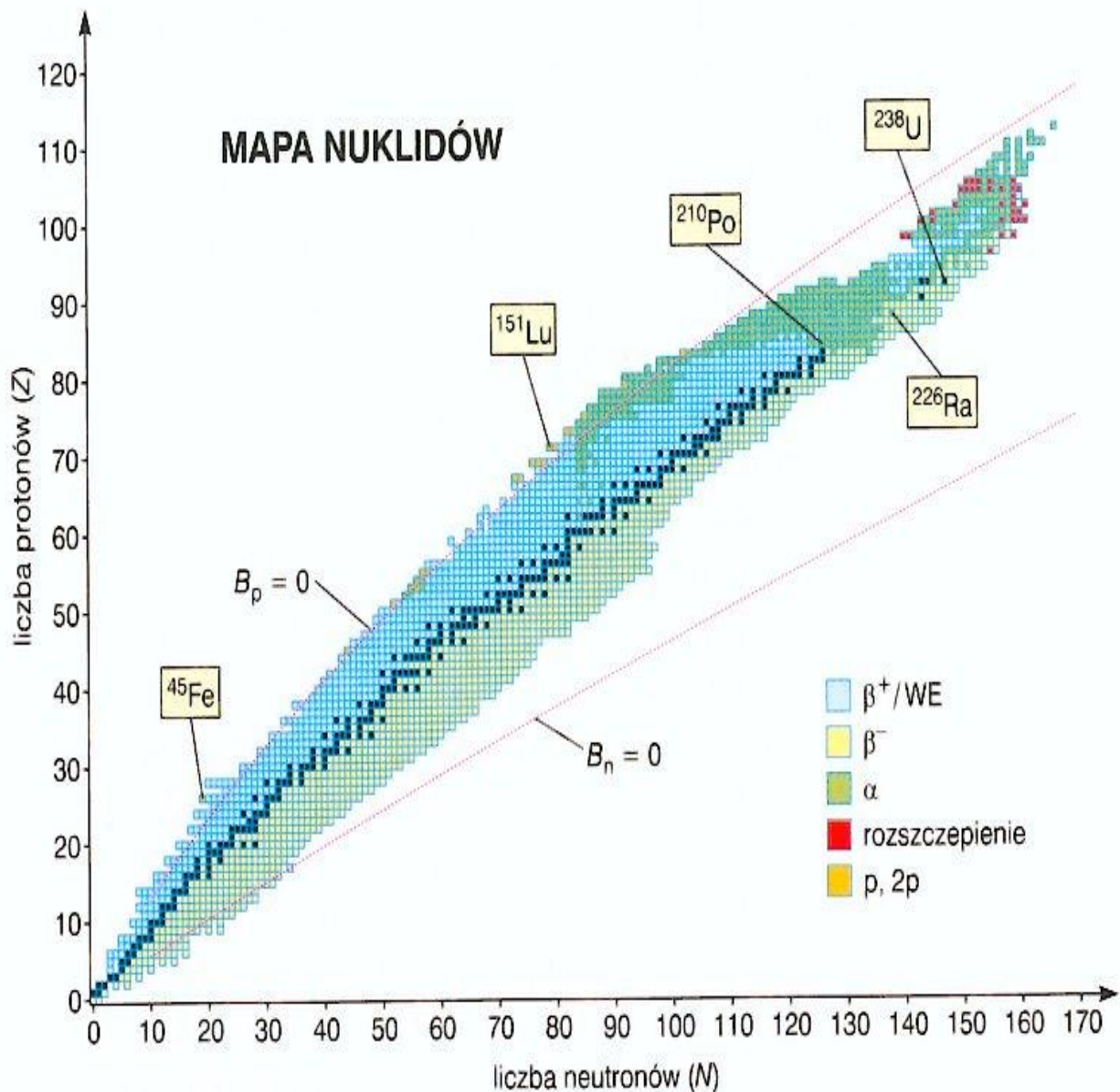
-

$$m_{\text{He}} = 4.0026 \text{ u}$$

$$\Delta m_{\text{He}} = 0.0304 \text{ u}$$

$$E_w = ?$$

**~ 1500
nuclidów**

**~ 270
stabilnych**

Charakterystyka jąder atomowych (podsumowanie)

Masa jądra > liczba masowa (A), wyrażona w u

$$A = (\text{suma mas p i n}) - (\text{defekt masy})$$

Ładunek jądra > liczba atomowa (Z), wyrażona w e

$$Z = \text{suma ładunków protonów (= liczba protonów)}$$

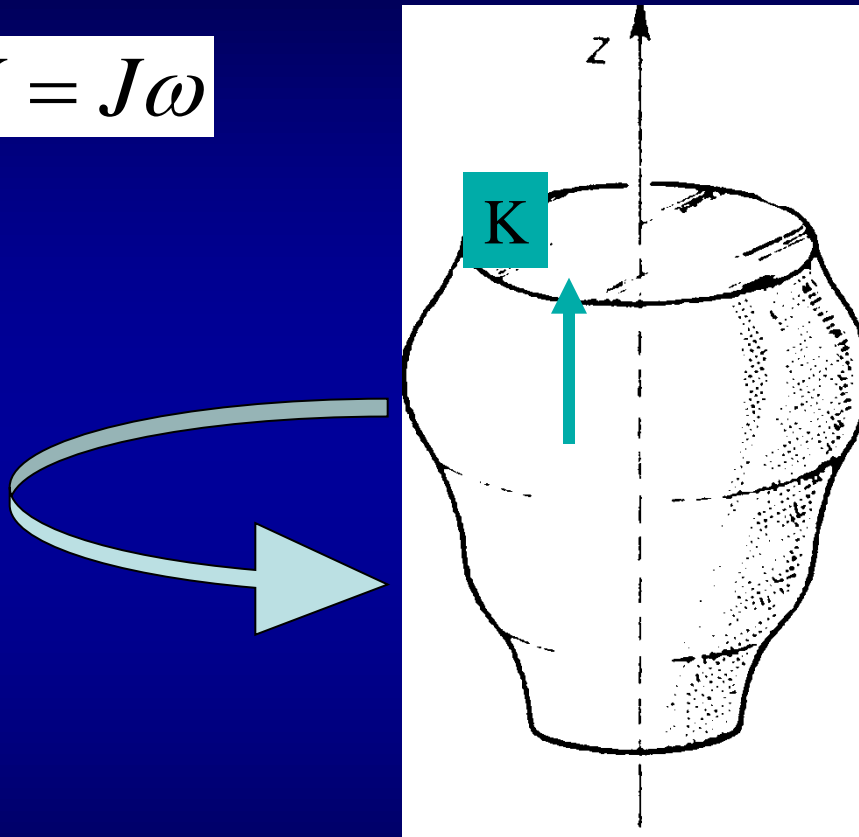
Spin jądra – skomplikowana suma spinów nukleonów

Moment magnetyczny jądra

Moment pędu

$$K = J\omega$$

Własny moment
pędu cząstki:
spin

$$K = \frac{h}{2\pi} \sqrt{S(S+1)}$$

S – spinowa liczba kwantowa

J – moment bezwładności
 ω – prędkość kątowa

$$S_{p,n} = 1/2$$

Spin jąder

- ▶ jądra o parzystej liczbie protonów i neutronów

$$S = 0$$

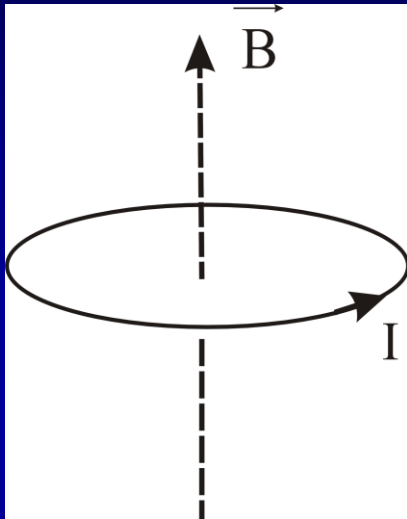

- ▶ jądra o nieparzystej liczbie nukleonów

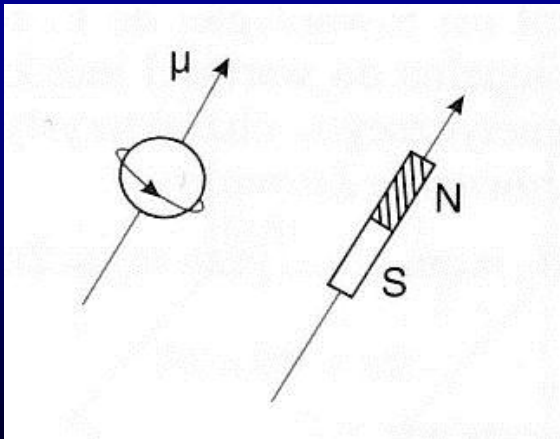
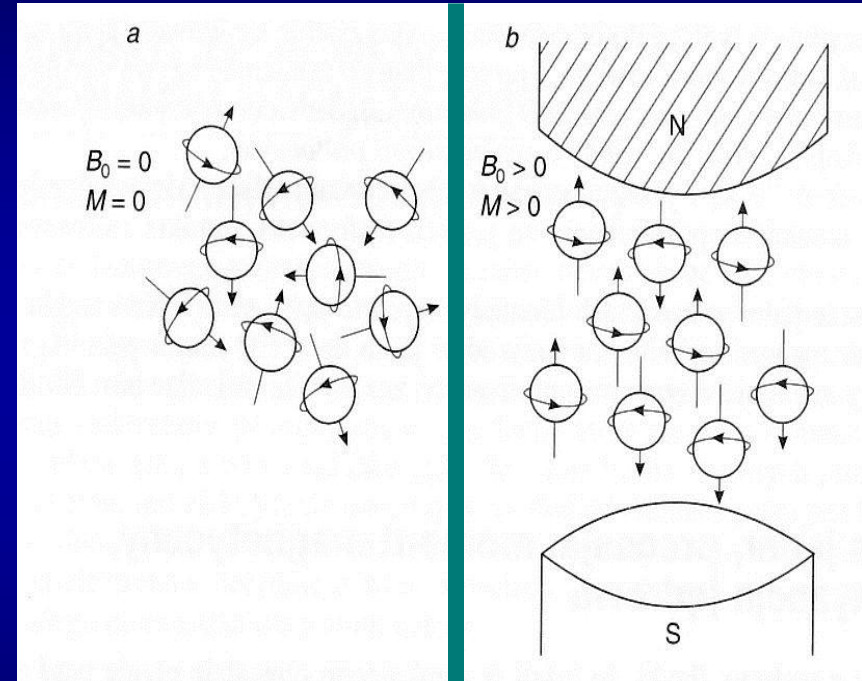
$$S = 1/2, 3/2, \dots 9/2$$

Moment magnetyczny jądra

$$\mathbf{p}_m = \mathbf{I} \cdot \mathbf{S}$$

$$\mu = \text{constant} \cdot K$$

Izotopy

identyczne Z , ale różne A

wodór → 3 izotopy

${}^1\text{H}$ = p - proton

${}^2\text{H}$ = d - deuter

${}^3\text{H}$ = T - tryt

jod → 23 izotopy

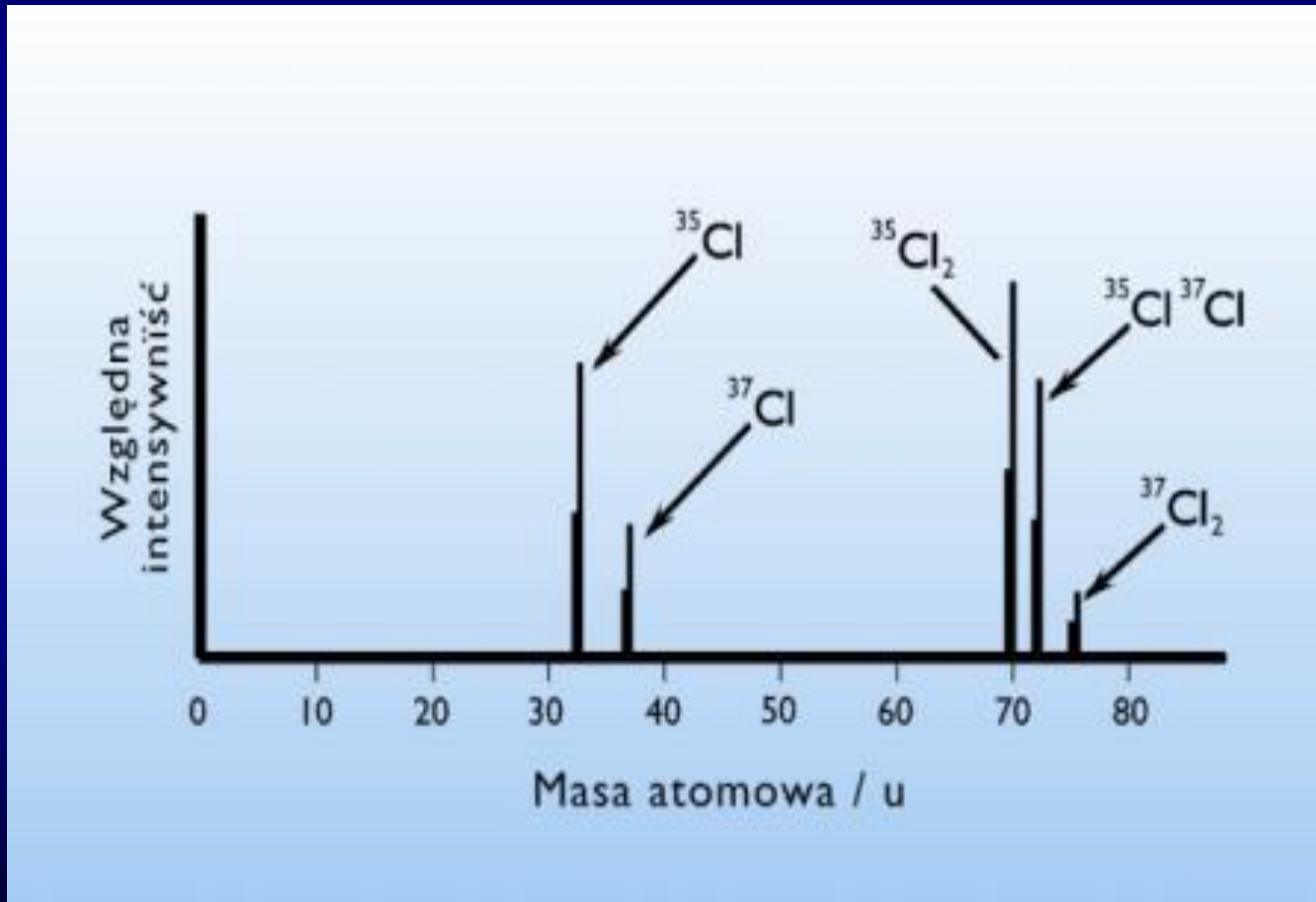
$Z = 53, A = 117 \div 139$

Pierwiastki w przyrodzie to mieszanina izotopów,
np. A dla Fe = 55,847

Liczba masowa A pierwiastka w układzie okresowym

(przykład dla Cl)

Izobary

identyczne A , różne Z

^{29}Al , ^{29}Si , ^{29}P , ^{29}S

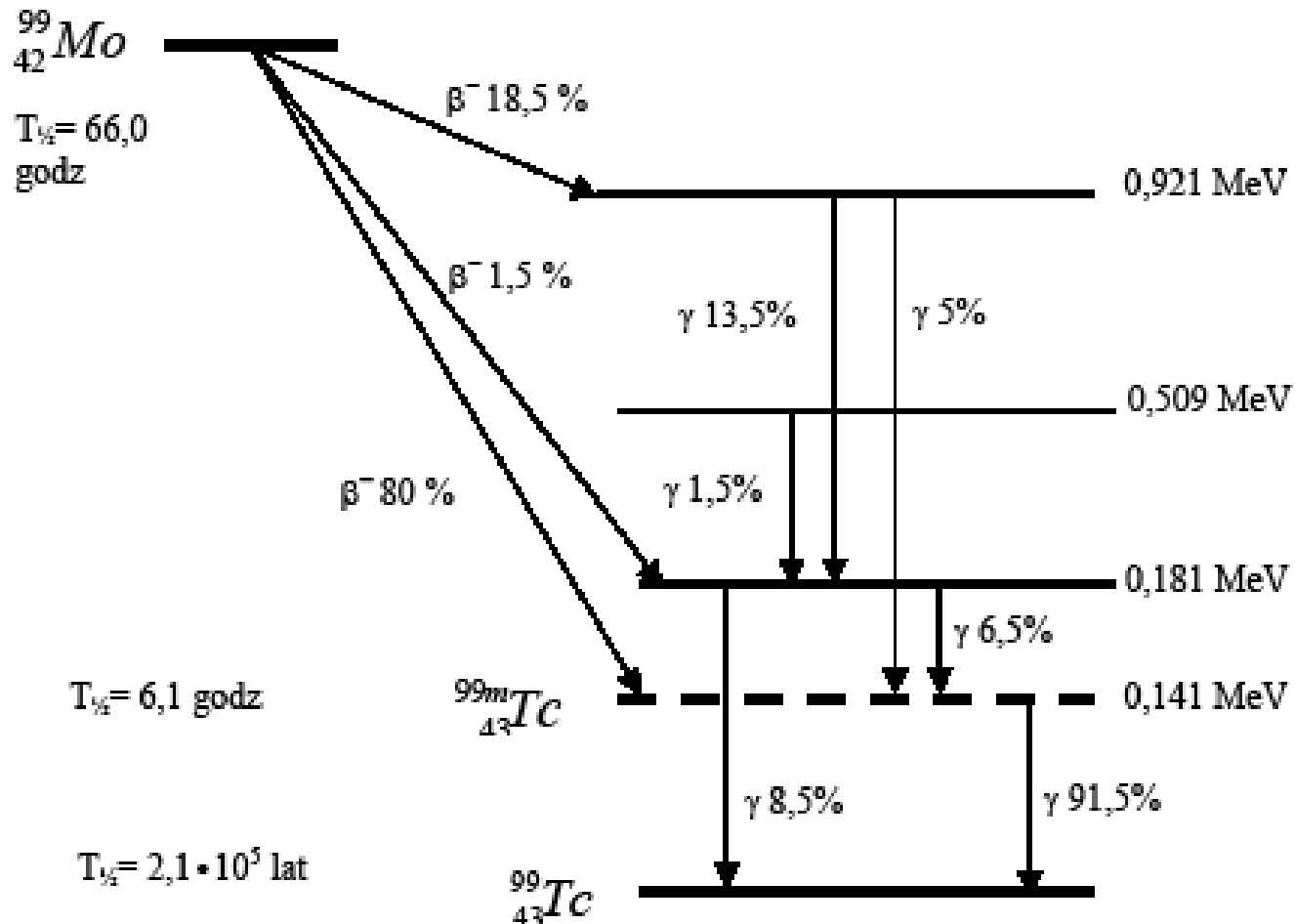
^{131}I , ^{131}Xe

Izotony

identyczna liczba neutronów

Izomery: ^{99m}Tc i ^{99}Tc

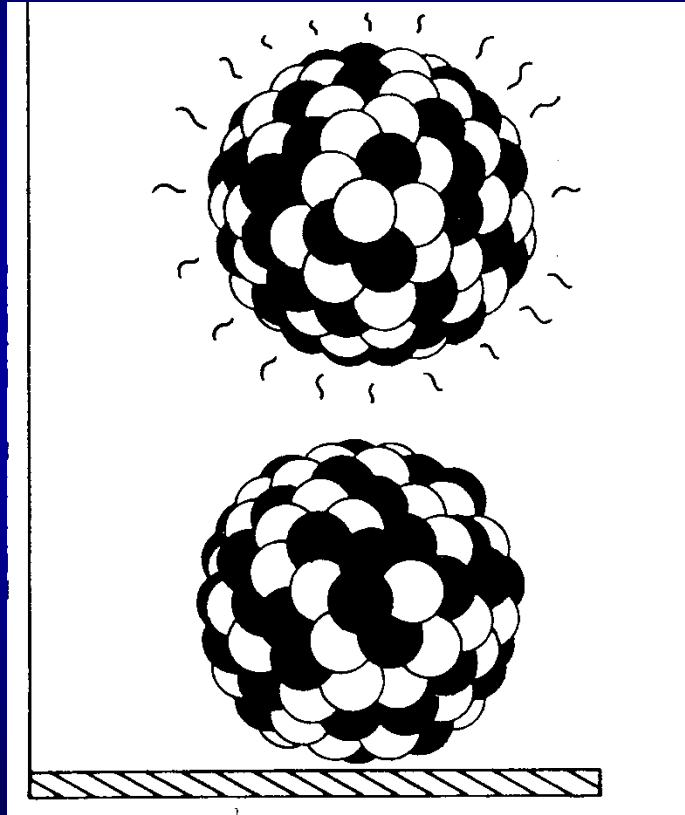

Rys. 5c Schemat poziomów ^{99}Mo oraz ^{99}Tc ; zaznaczony poziom izomeryczny ^{99m}Tc

Stany energetyczne jądra

energia

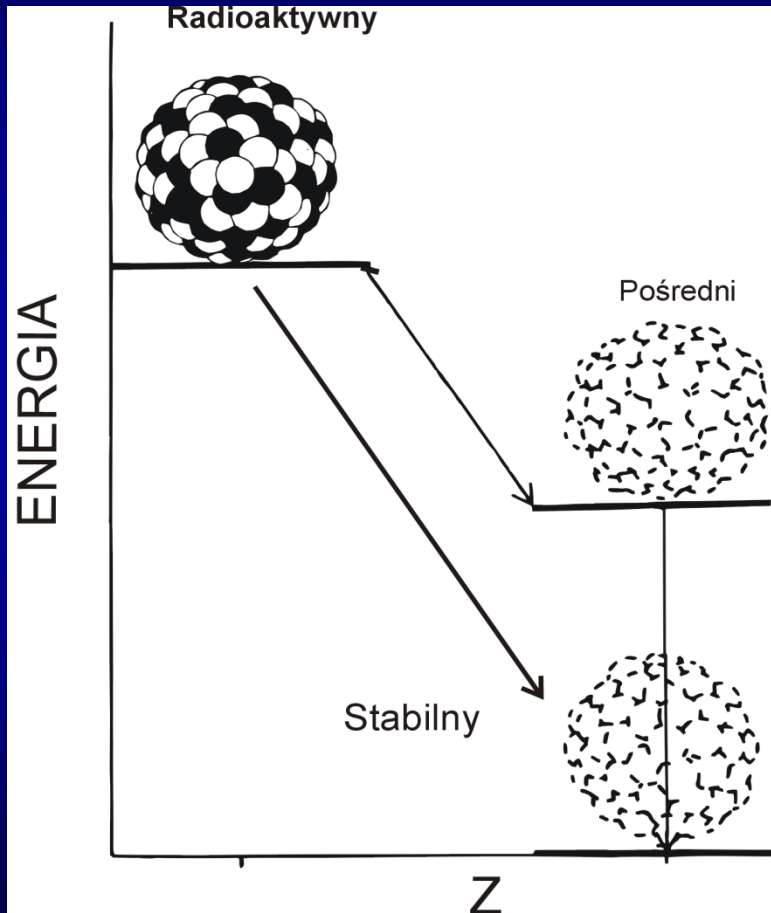

wzbudzony $E_w > E$

podstawowy $E = E_{\min}$

Jądra promieniotwórcze

Promieniotwórczość **naturalna**:
promieniotwórczość
izotopów występujących
w przyrodzie

Promieniotwórczość **sztuczna**:
promieniotwórczość
izotopów uzyskiwanych
w reakcjach jądrowych

Rozpady promieniotwórcze.

1. Rozpad β^- → jądro emituje elektron (neutron zamienia się w proton)
2. Rozpad β^+ → jądro emituje pozyton [antycząstkę elektronu – „elektron o ładunku +1”]

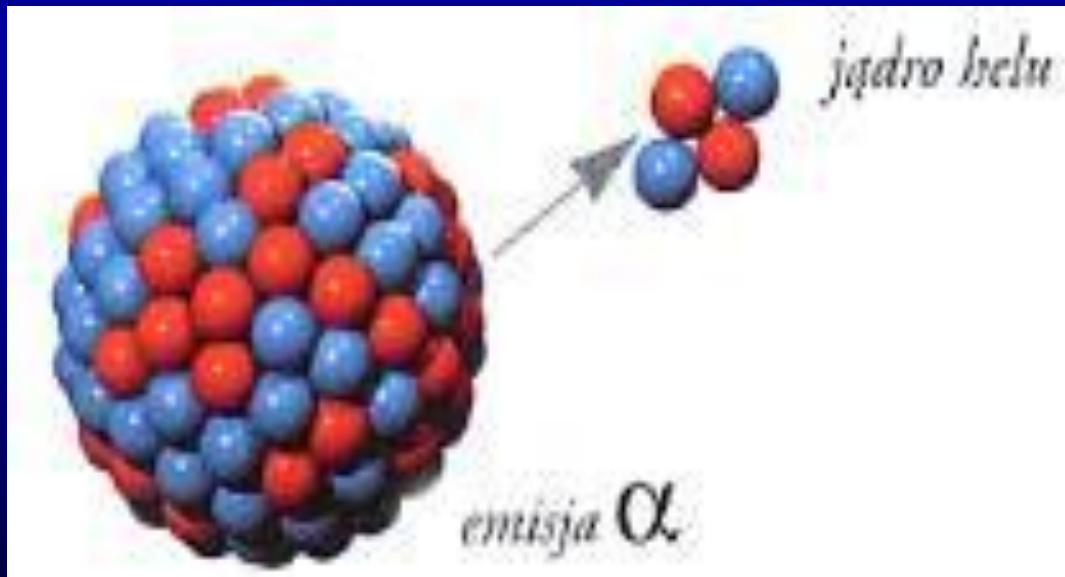
EC (electron capture) → wychwyt elektronu orbitalnego

3. Rozpad α → jądro emituje cząstkę α (jądro atomu helu)
4. Rozpad γ → jądro emituje promieniowanie elektromagnetyczne

Rozpad α

Okres połowicznego zaniku: od 10^9 lat do 10^{-7} s

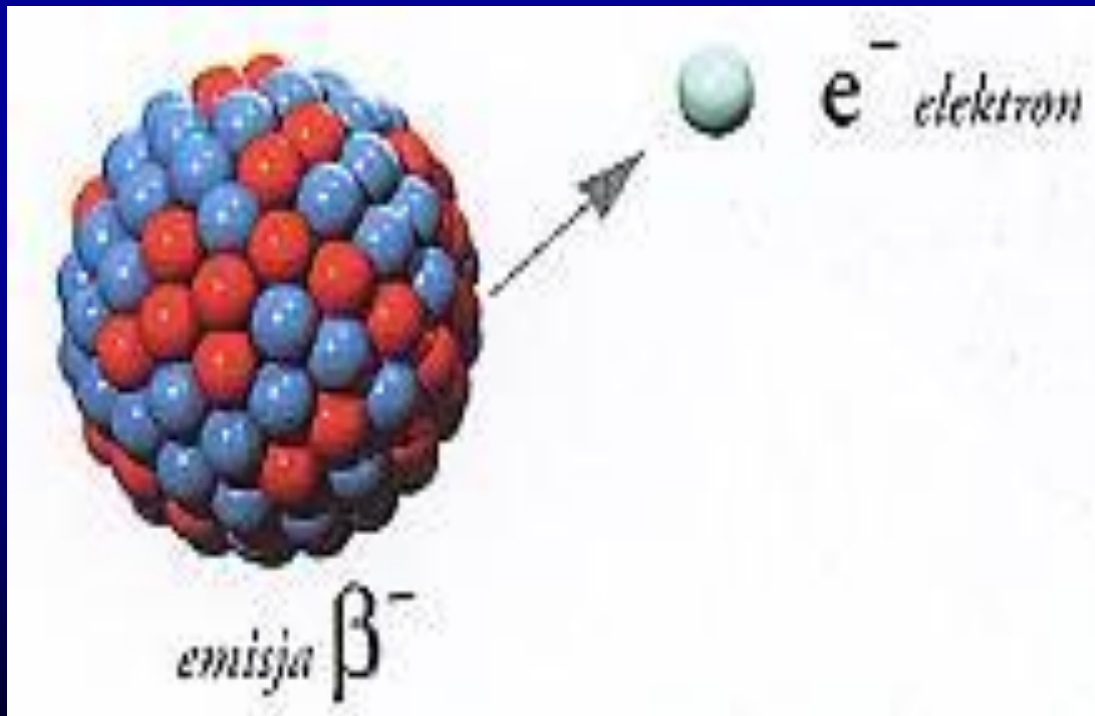
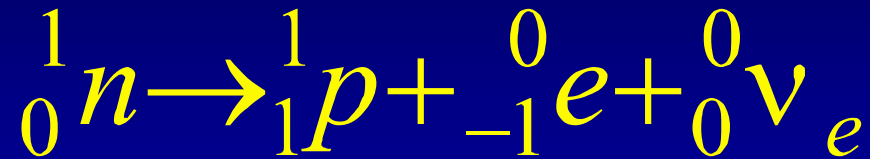

Emitowane cząstki mają różną energię, charakterystyczną dla danego rozpadu.

Rozpad β^-

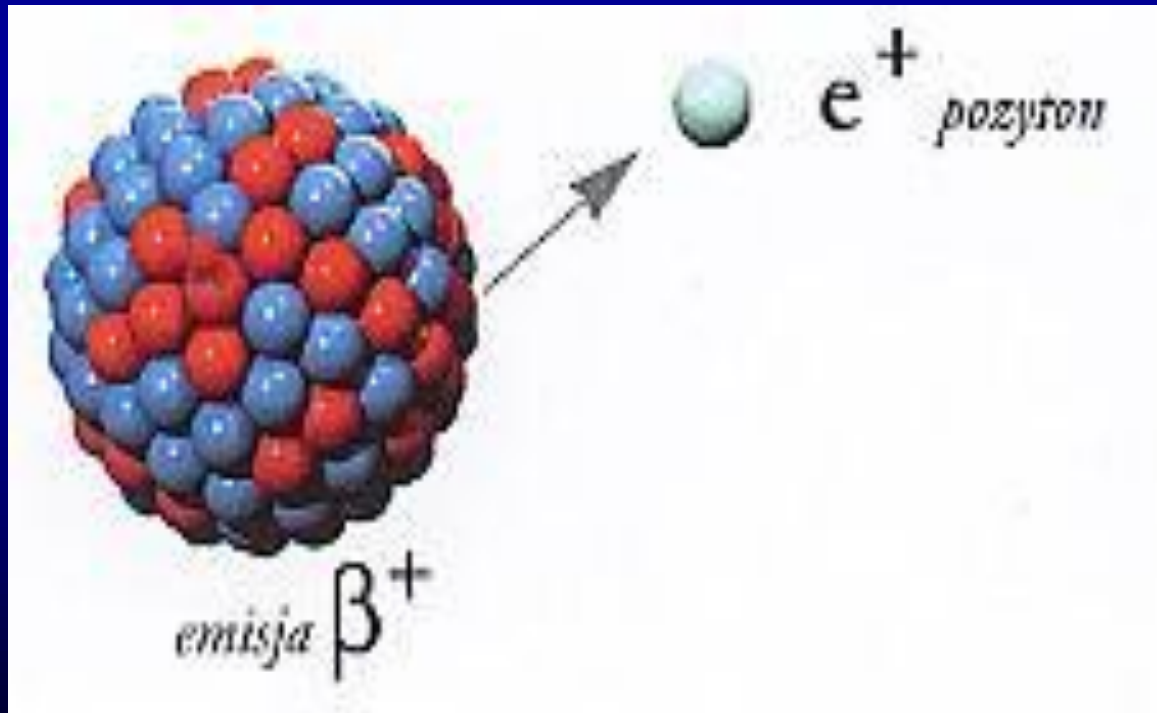
Okres połowicznego zaniku od 10^{-2} s do 10^{18} lat

Emitowane cząstki mogą mieć różne energie dla danego rozpadu (widmo).

Rozpad β^+

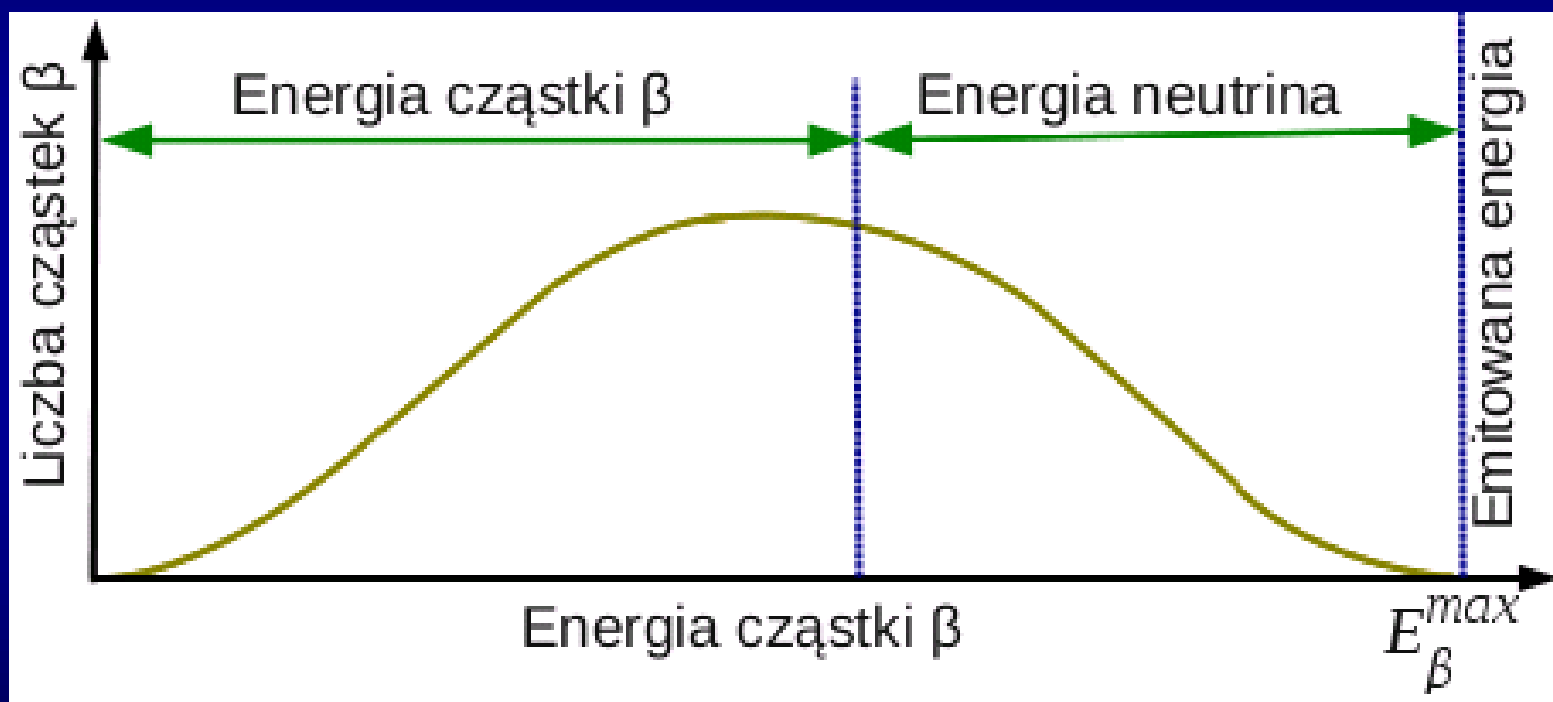

Emitowane cząstki mogą mieć różne energie dla danego rozpadu (widmo).

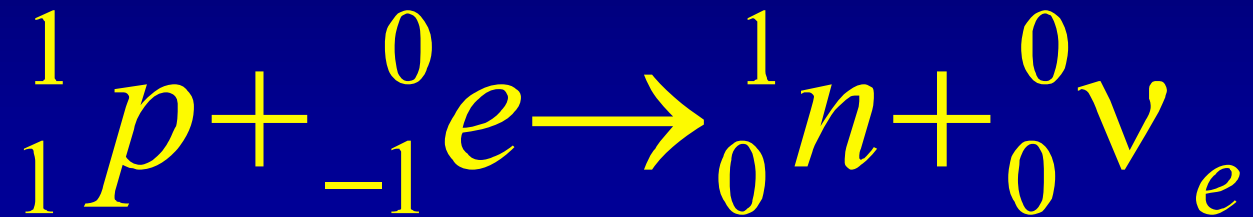

Widmo elektronów w rozpadzie beta

Wychwył K

Atom emituje promieniowanie X

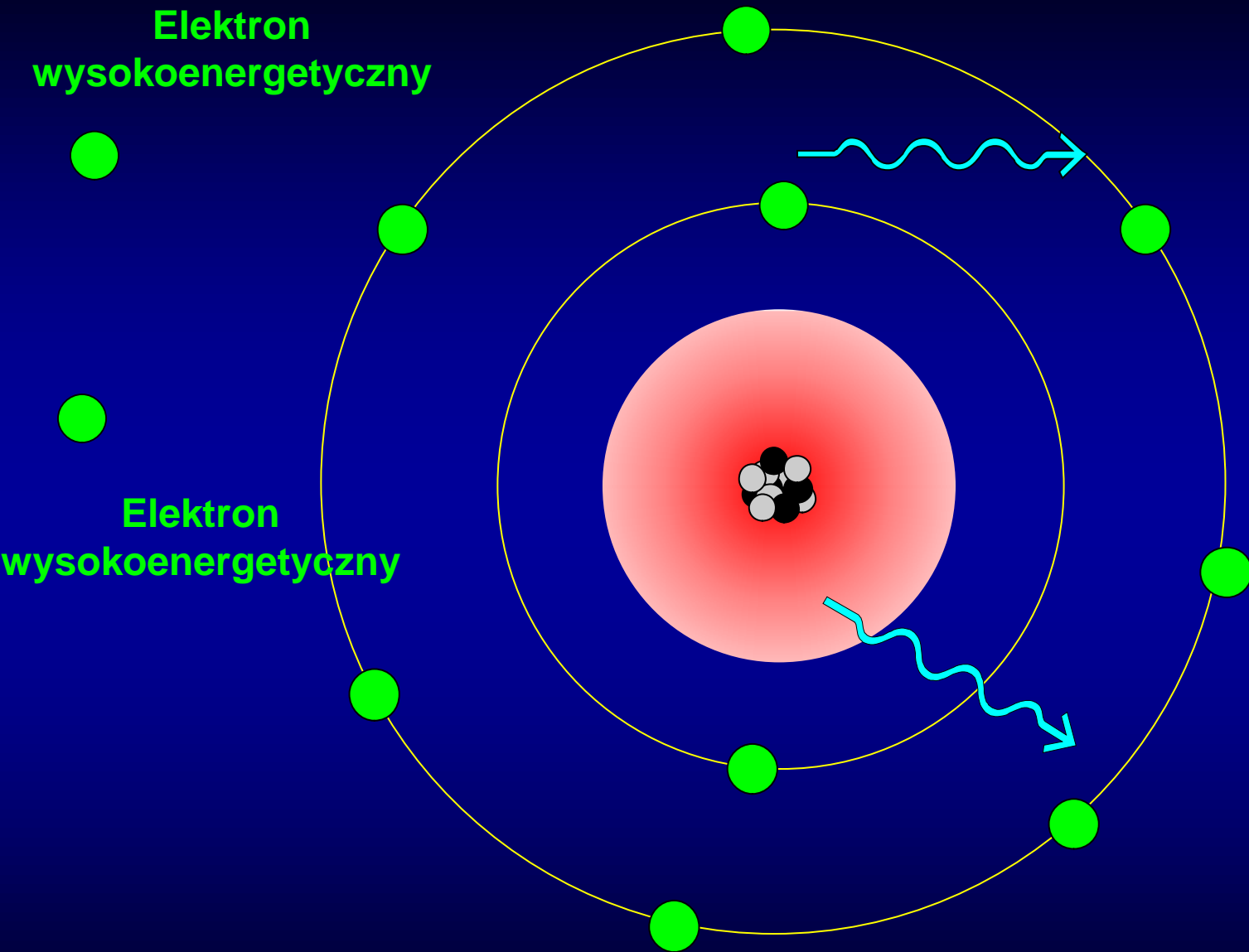

Mechanizm wytwarzania promieniowania X i jego właściwości.

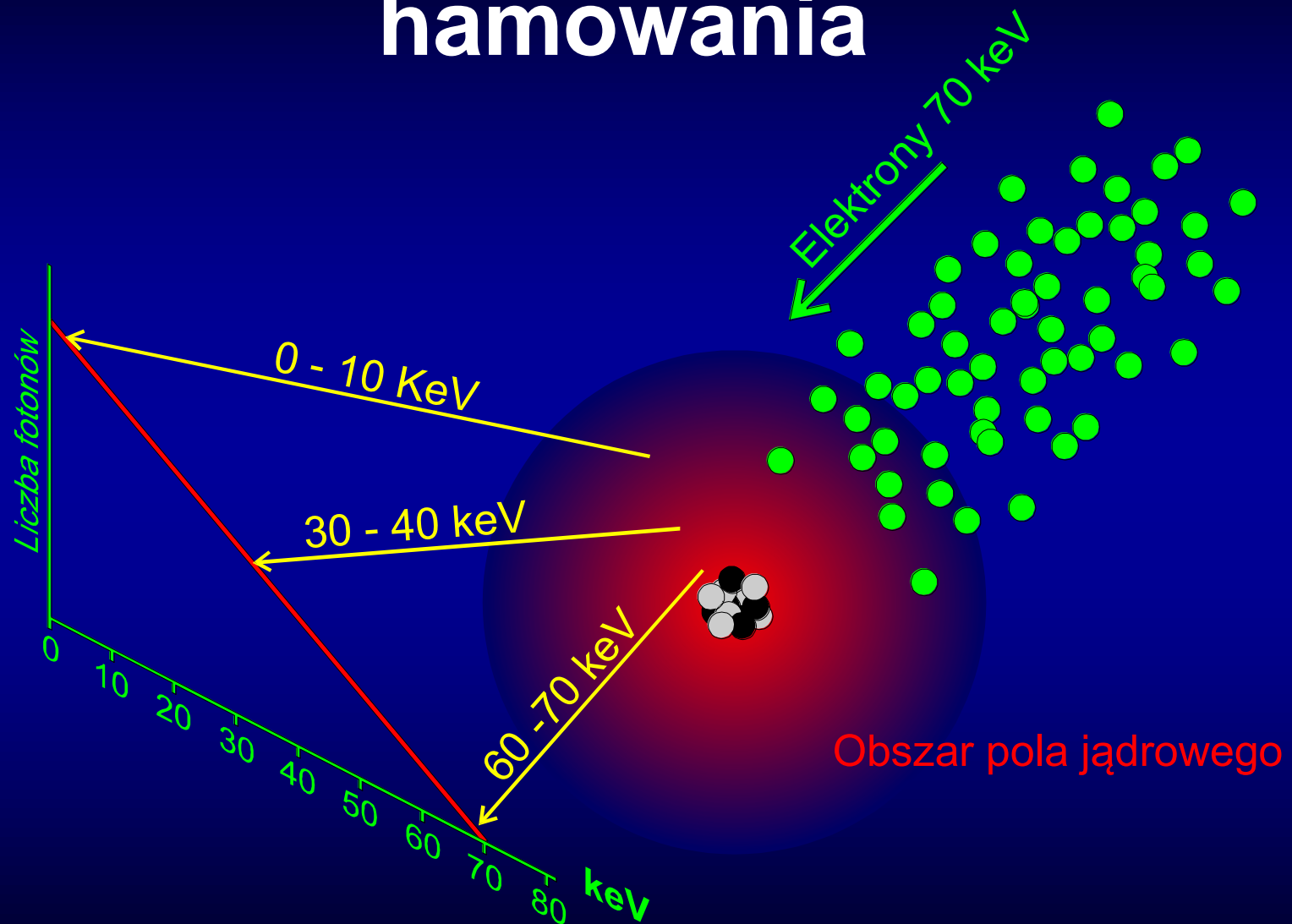
Elektrony docierające do anody oddziałują z atomami anody w dwóch procesach:

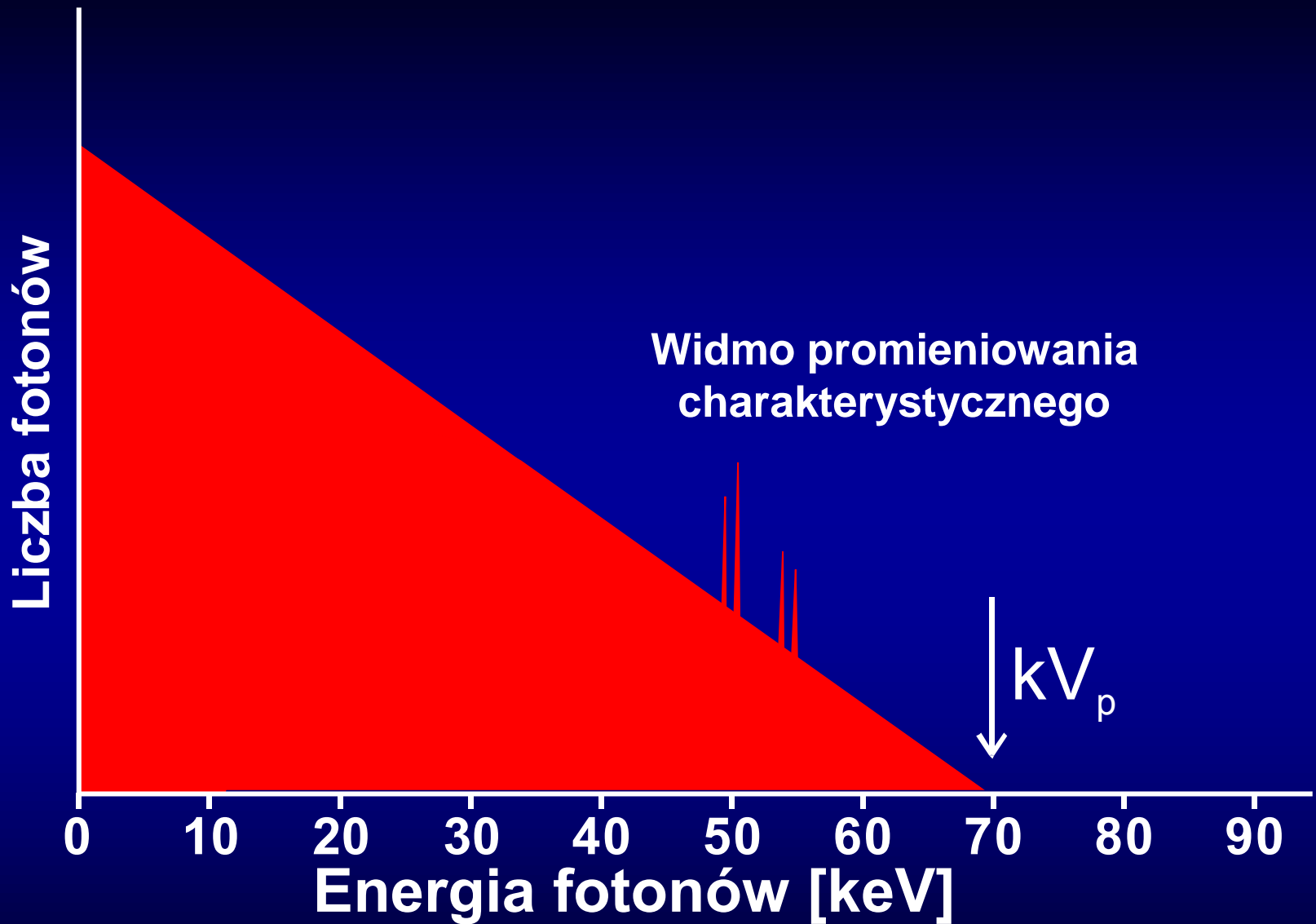
- Wybijanie elektronów z wewnętrznych powłok atomowych (na miejsce wybitych elektronów wskakują elektrony z wyższych powłok oddając energię w formie promieniowania X).
- Hamowanie w polu elektrycznym jądra (elektrony w polu elektrycznym jądra są odchylane i spowalniane, tracona energia jest emitowana w formie promieniowania X).

Widmo promieniowania hamowania

Efektywność produkcji promieniowania X

$$E_f = kV_p \cdot Z \cdot 10^{-6}$$

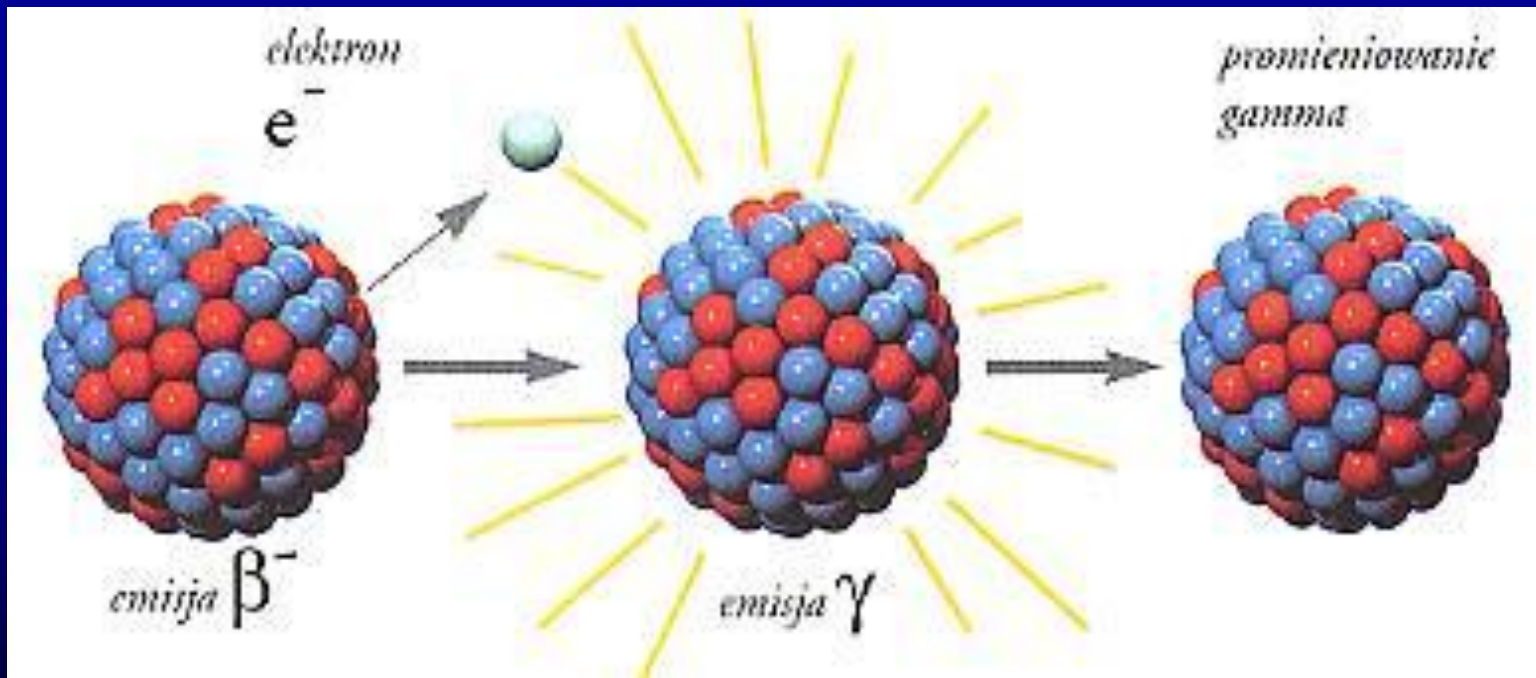
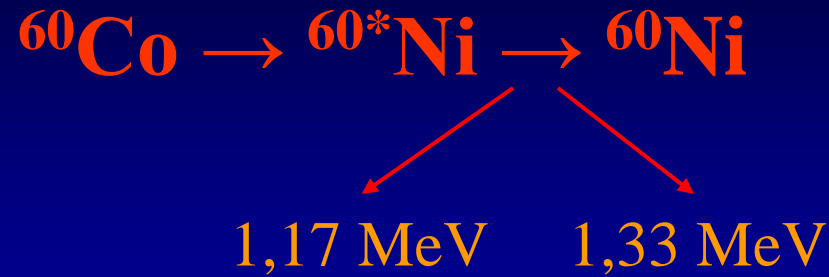
$$kV_p = 100 \text{ keV}$$

$$Z = 74 \text{ (wolfram)}$$

$$E_f = 0.74\%$$

Rozpad γ

Sztuczne izotopy promieniotwórcze

Prawo rozpadu promieniotwórczego. Stała rozpadu i czas pół-zaniku.

1. Stała rozpadu λ i średni czas życia $\tau = 1/\lambda$
(dotyczy jądra promieniotwórczego)
2. Czas połowicznego zaniku $T_{1/2} = (\ln 2)/\lambda$
3. Aktywność A .

Czas życia izotopów promieniotwórczych

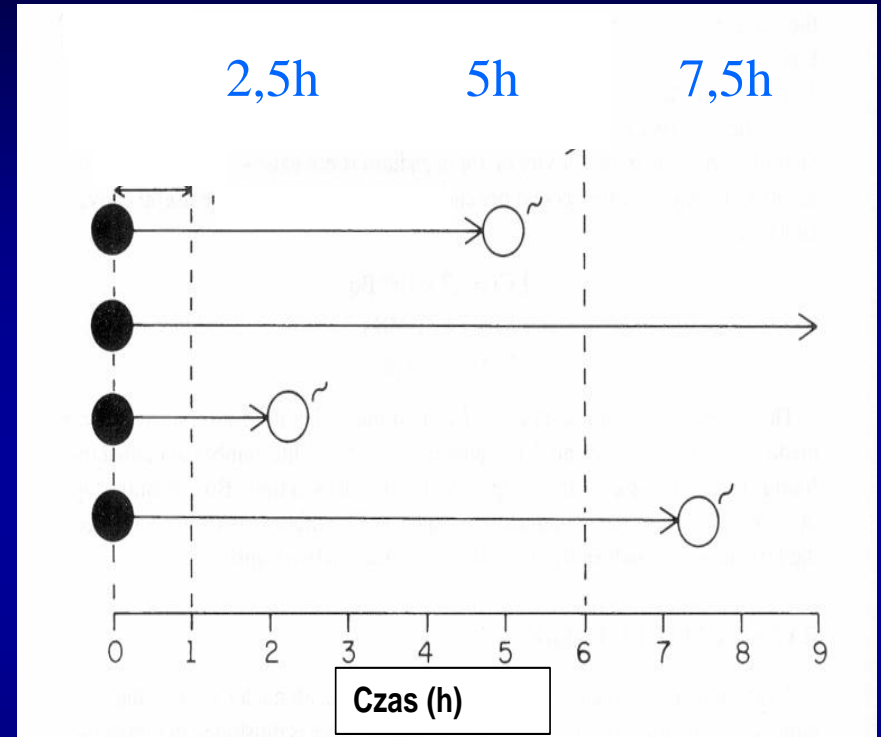
Samoistny rozpad jądra jest zdarzeniem przypadkowym:

λ – stała rozpadu

(prawdopodobieństwo rozpadu jądra w jednostce czasu jest charakterystyczną cechą danego izotopu)

$$\lambda = 1/\tau$$

τ – średni czas życia jądra

Prawo rozpadu promieniotwórczego

$$N(t) = N_0 \cdot e^{-\lambda \cdot t} = N_0 \cdot \exp(-\lambda \cdot t)$$

N, N_0 - liczba jąder promieniotwórczych

t – czas

aktywność źródła w chwili t

$$A = N(t) \cdot \lambda$$

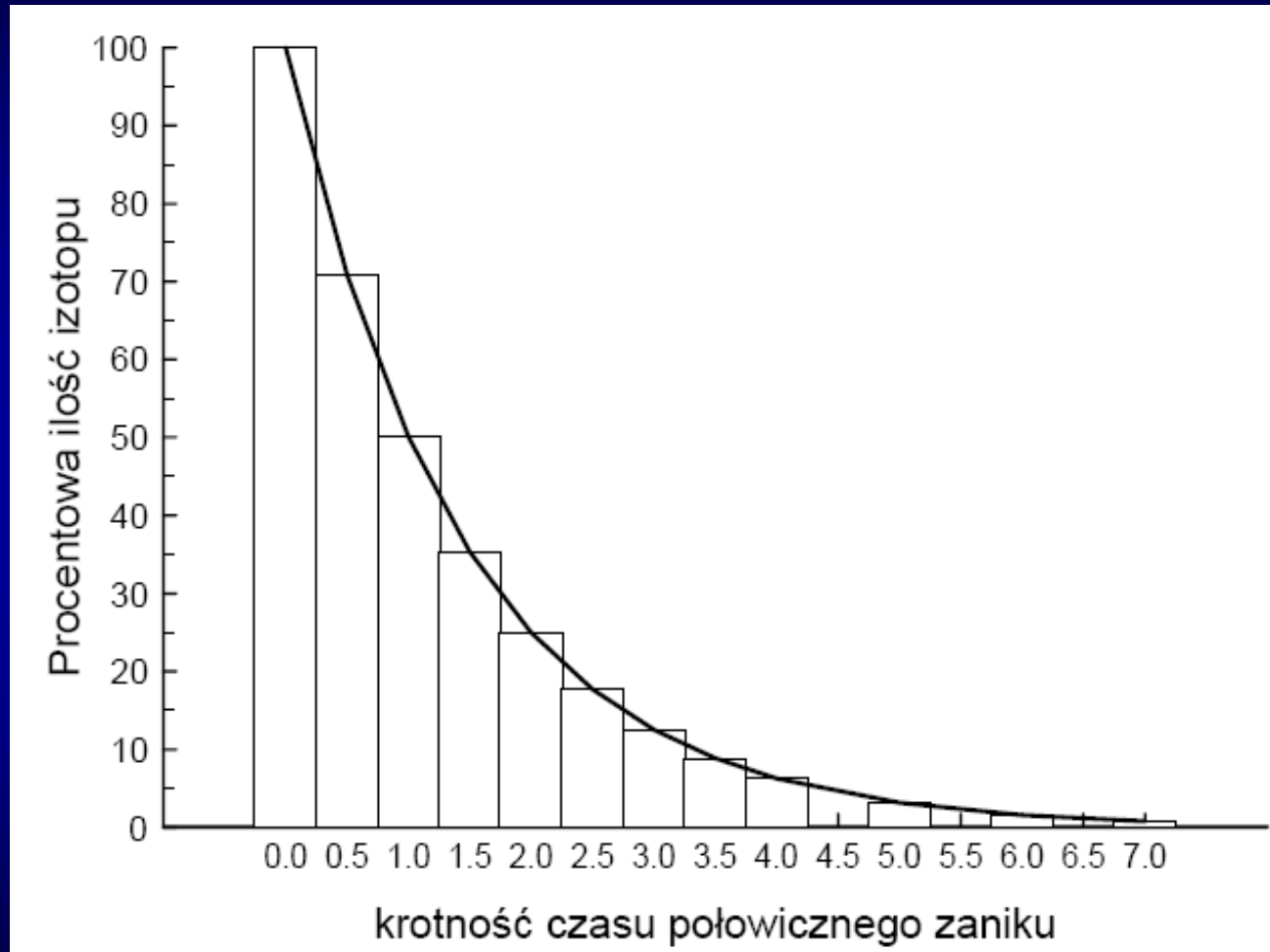

Krzywa rozpadu

$$N = N_0 \cdot \exp(-\lambda \cdot t)$$

$$N(T_{1/2}) = \frac{1}{2} N_0$$

$$\begin{aligned} T_{1/2} &= (\ln 2) / \lambda \\ &= 0.693 / \lambda \\ &= 0.693 \cdot \tau \end{aligned}$$

Fizyczny, biologiczny i efektywny czas pół- zaniku.

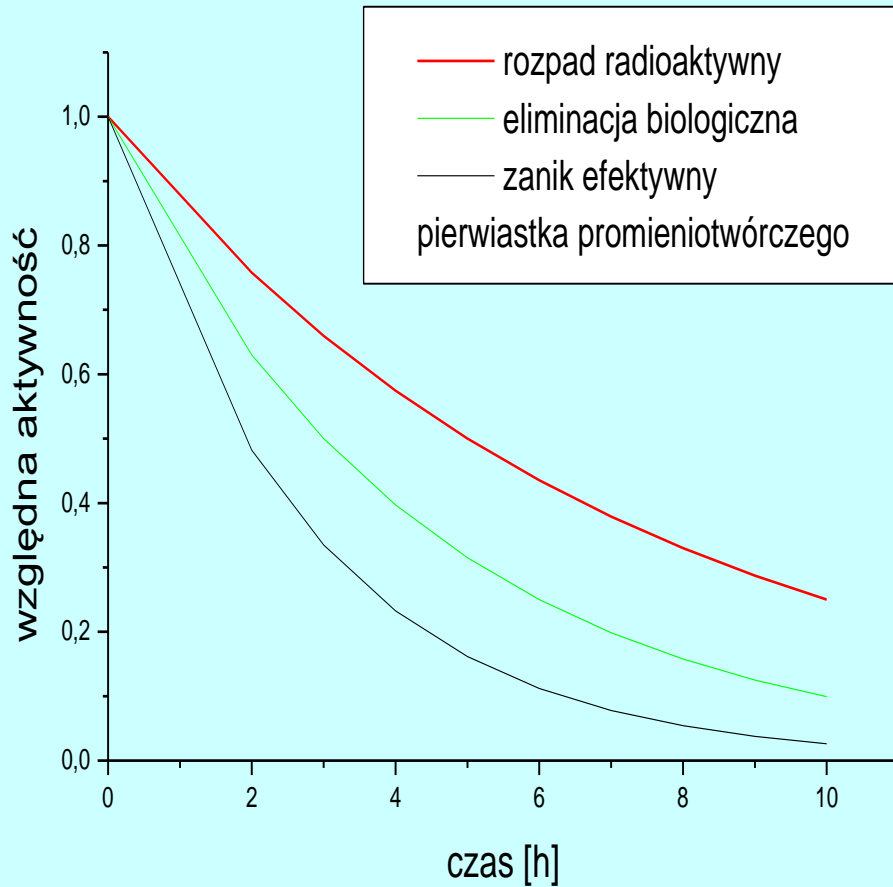
fizyczny T_f - rozpad promieniotwórczy
pierwiastka

biologiczny T_b - eliminacja pierwiastka
z ustroju

efektywny T_e :
$$\frac{1}{T_e} = \frac{1}{T_f} + \frac{1}{T_b}$$

Efektywny czas życia izotopu w ustroju

Efektywny
czas półzaniku

$$T_e = \frac{T_f \cdot T_b}{T_f + T_b}$$

$$T_f \ll T_b \rightarrow T_e \approx T_f$$
$$T_b \ll T_f \rightarrow T_e \approx T_b$$

$T_{1/2}$

bardzo duży zakres $\rightarrow 10^{-10}$ s - 10^{10} lat

W zastosowaniach praktycznych:

$^{14}\text{C} = 5570$ lat $\rightarrow$ datowanie próbek

$^{125}\text{I} = 60$ d

$^{131}\text{I} = 8$ d

$^{90}\text{Sr} = 19.9$ lat

$^{60}\text{Co} = 5.24$ lat

$^{11}\text{C} = 20$ min

$^{15}\text{O} = 2$ min

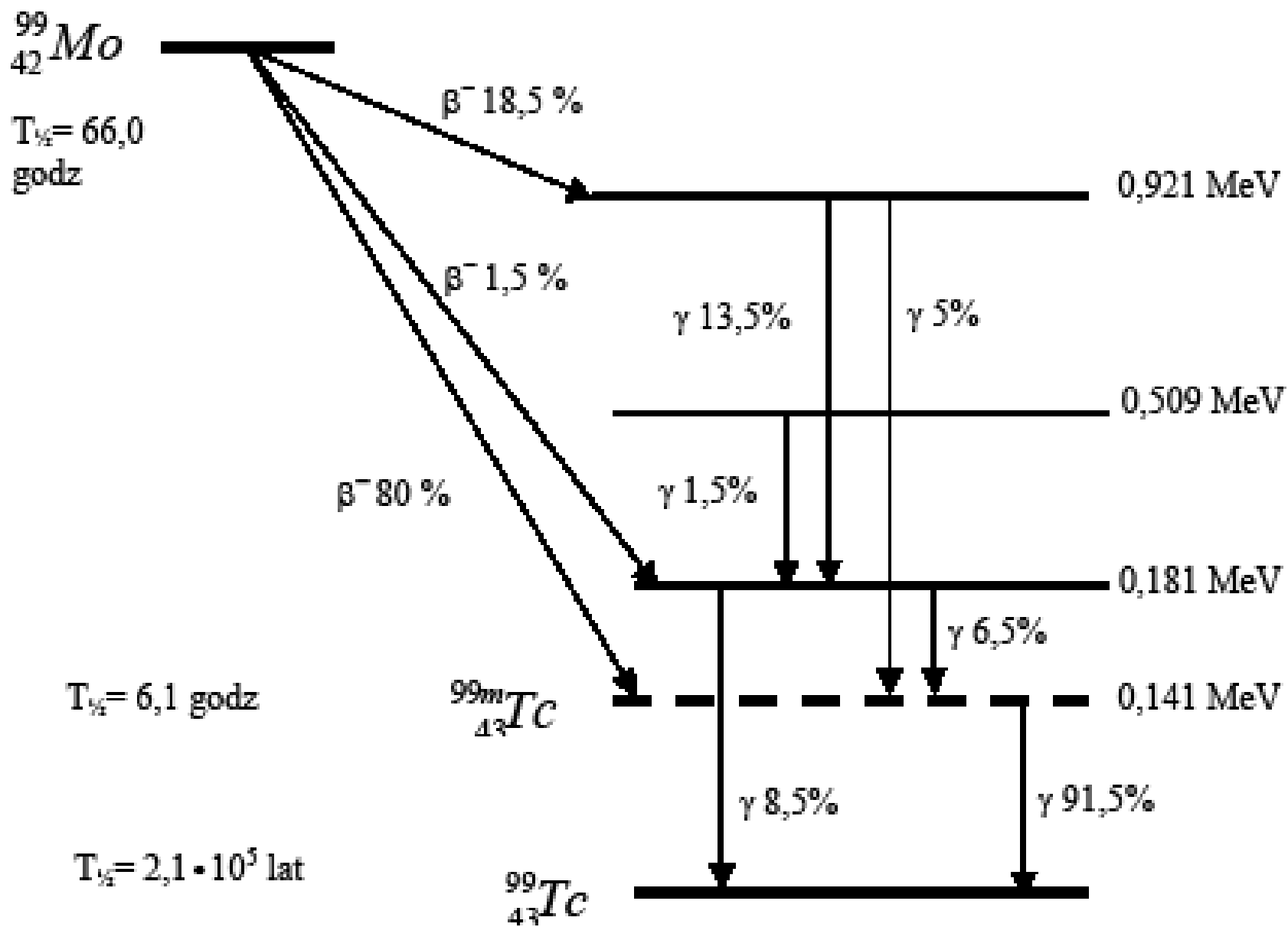
Źródła promieniotwórcze

Brachyterapia prostaty

Brachyterapia oka ^{125}I oraz ^{106}Ru

Rys. 5c Schemat poziomów ^{99}Mo oraz ^{99}Tc ; zaznaczony poziom izomeryczny ^{99m}Tc

Najważniejsze radioznaczniki stosowane w medycynie nuklearnej.

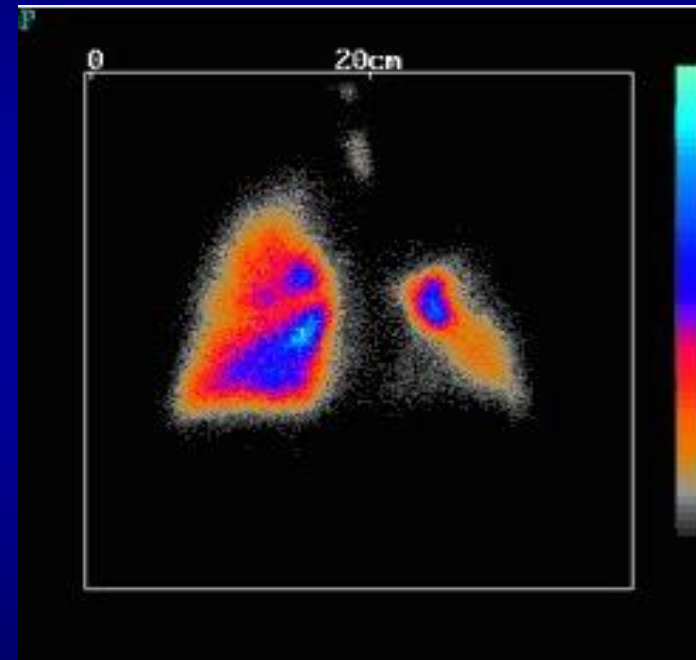
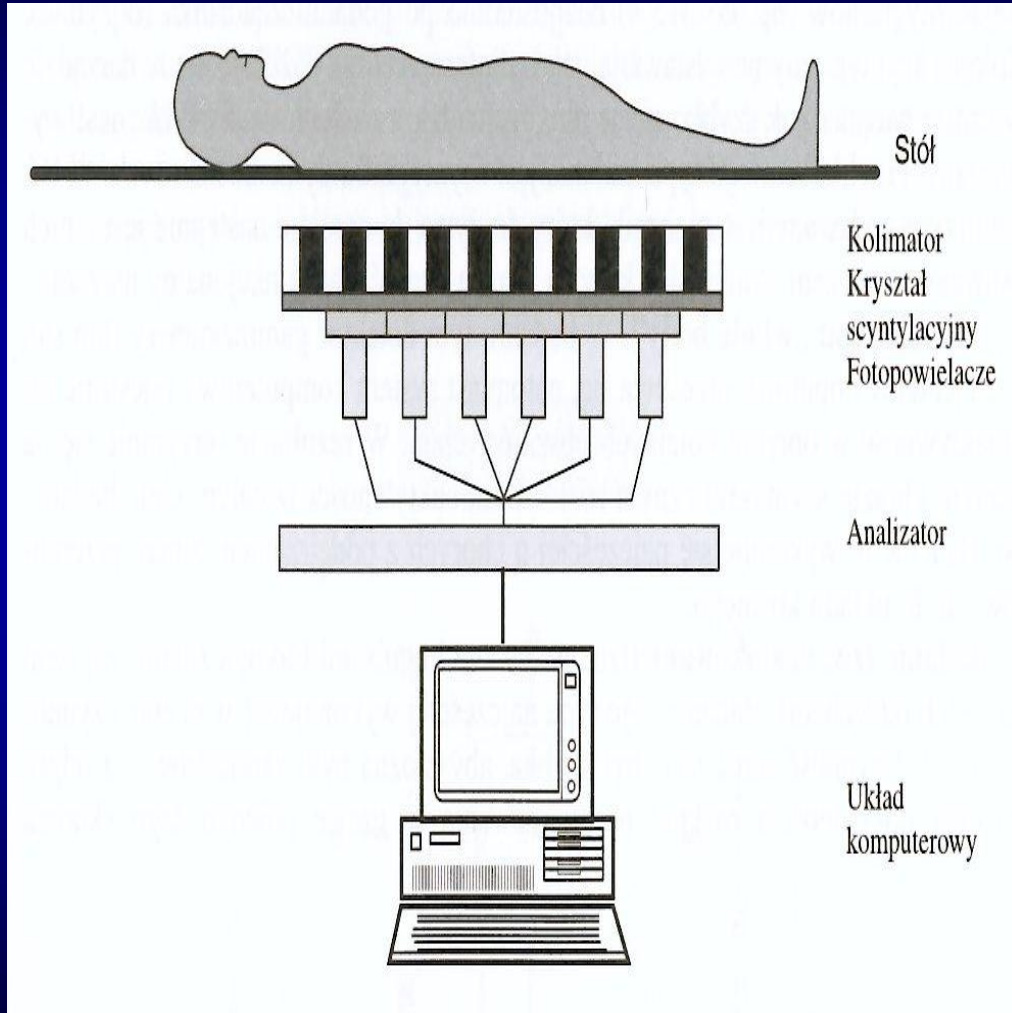
W praktyce klinicznej wykorzystujemy izotopy emitujące promieniowanie γ :

- o odpowiedniej energii
- o odpowiednim czasie $T_{1/2}$ (minimum ~ 100 s)
- o określonych właściwościach chemicznych.

Przykłady:

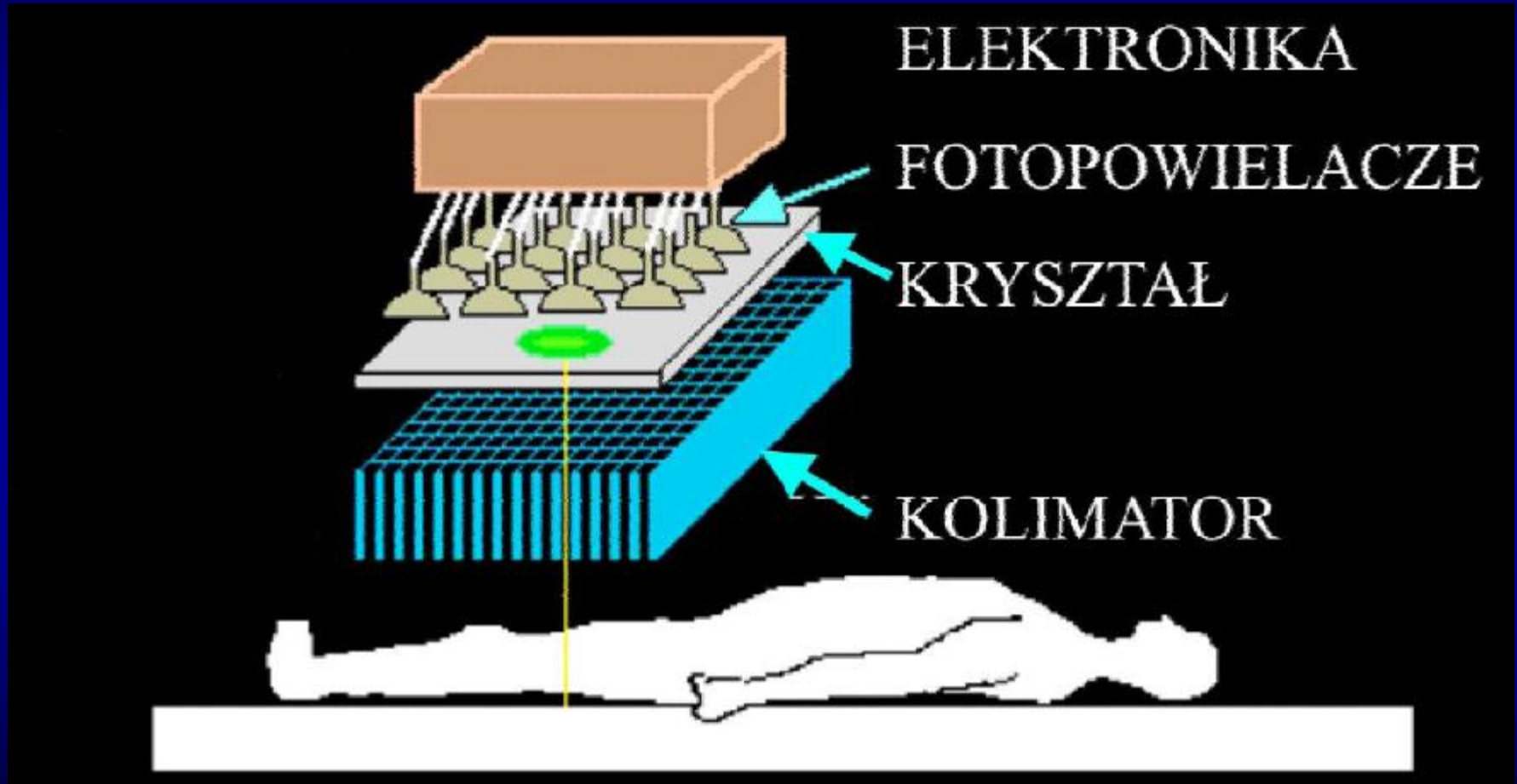
Scyntygrafia.

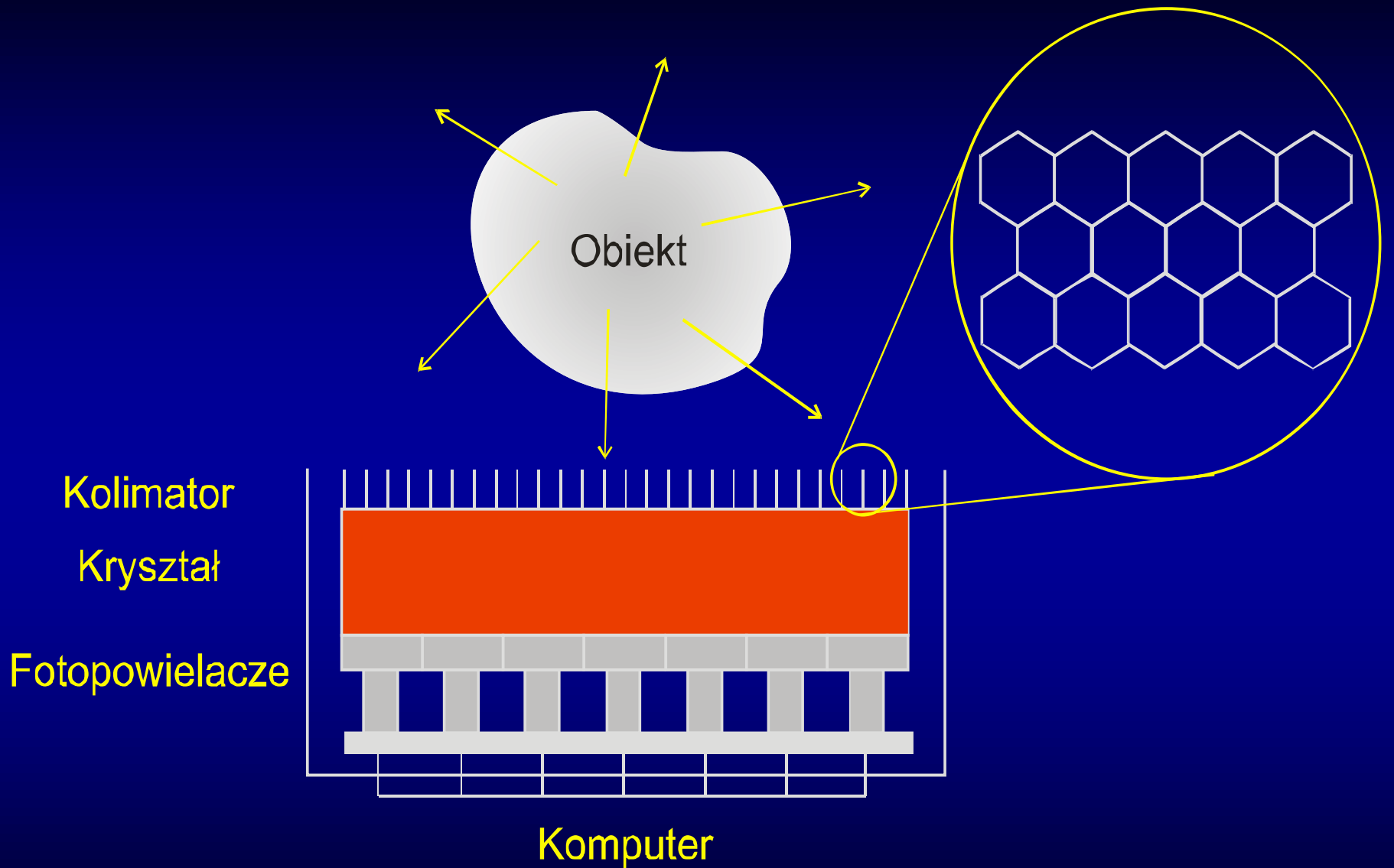

Scyntygram płuc

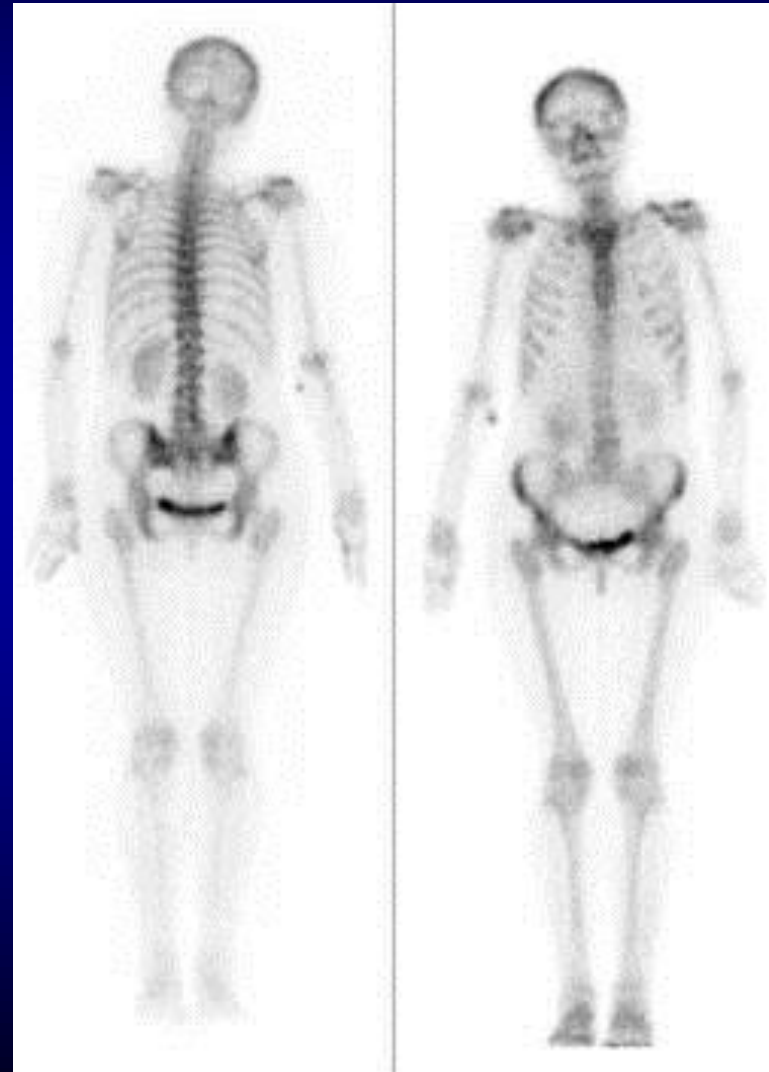

Budowa gamma - kamery

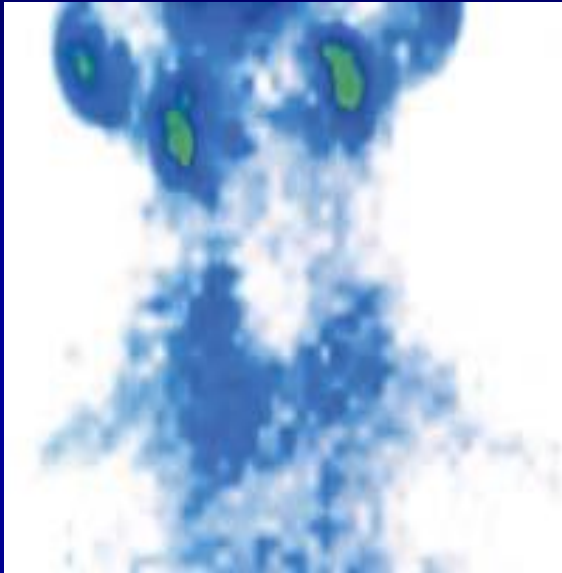

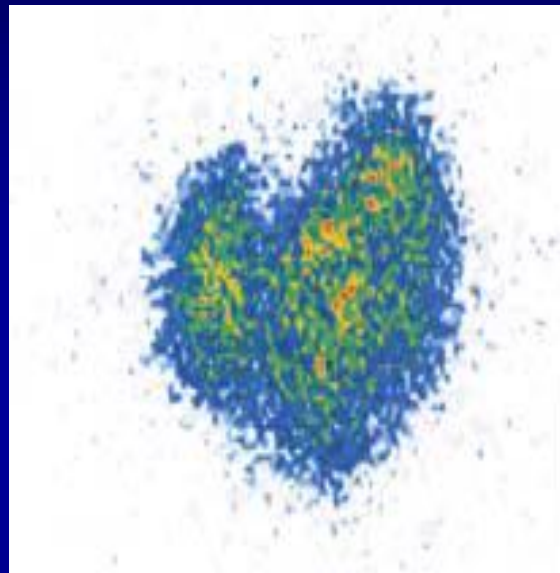
Obrazowanie kośćca w scyntygrafii

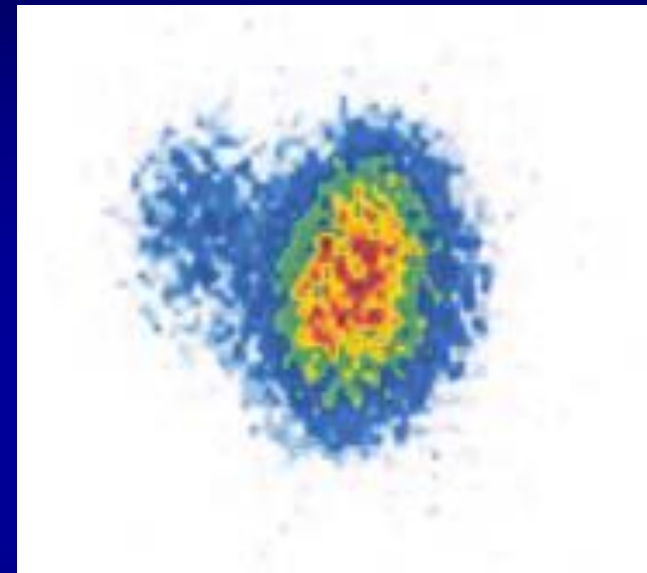
Scyntygrafia tarczycy

Scyntygrafia tarczycy u pacjenta z zapaleniem tarczycy: wybitnie zmniejszone gromadzenie radiofarmaceutyku w obu płatach tarczycy

Scyntygrafia tarczycy u pacjenta z nadczynnym wolem wieloguzkowym: nierównomiernie zwiększone gromadzenie radioznacznika w obrębie zmian guzkowatych w lewym płacie

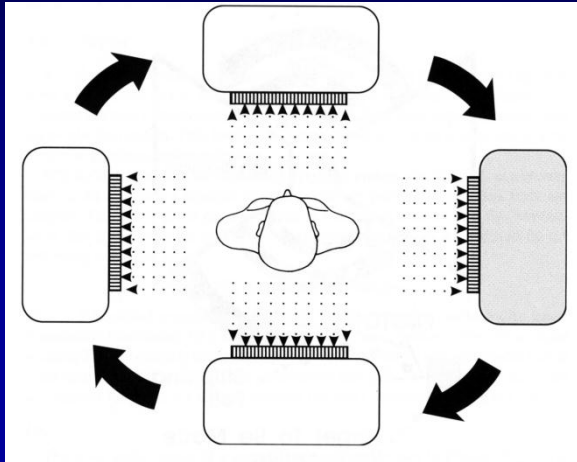

Scyntygrafia tarczycy u pacjenta z guzkiem autonomicznym w płacie lewym: zwiększone gromadzenie radiofarmaceutyku w obrębie guzka zlokalizowanego w płacie lewym; śladowa radioaktywność w płacie prawym

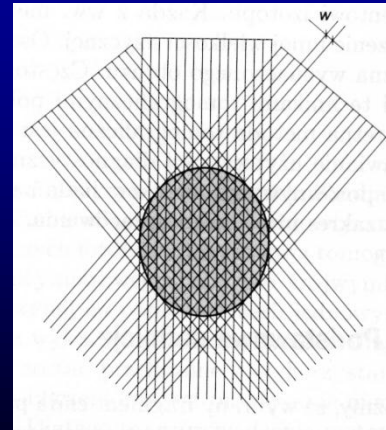

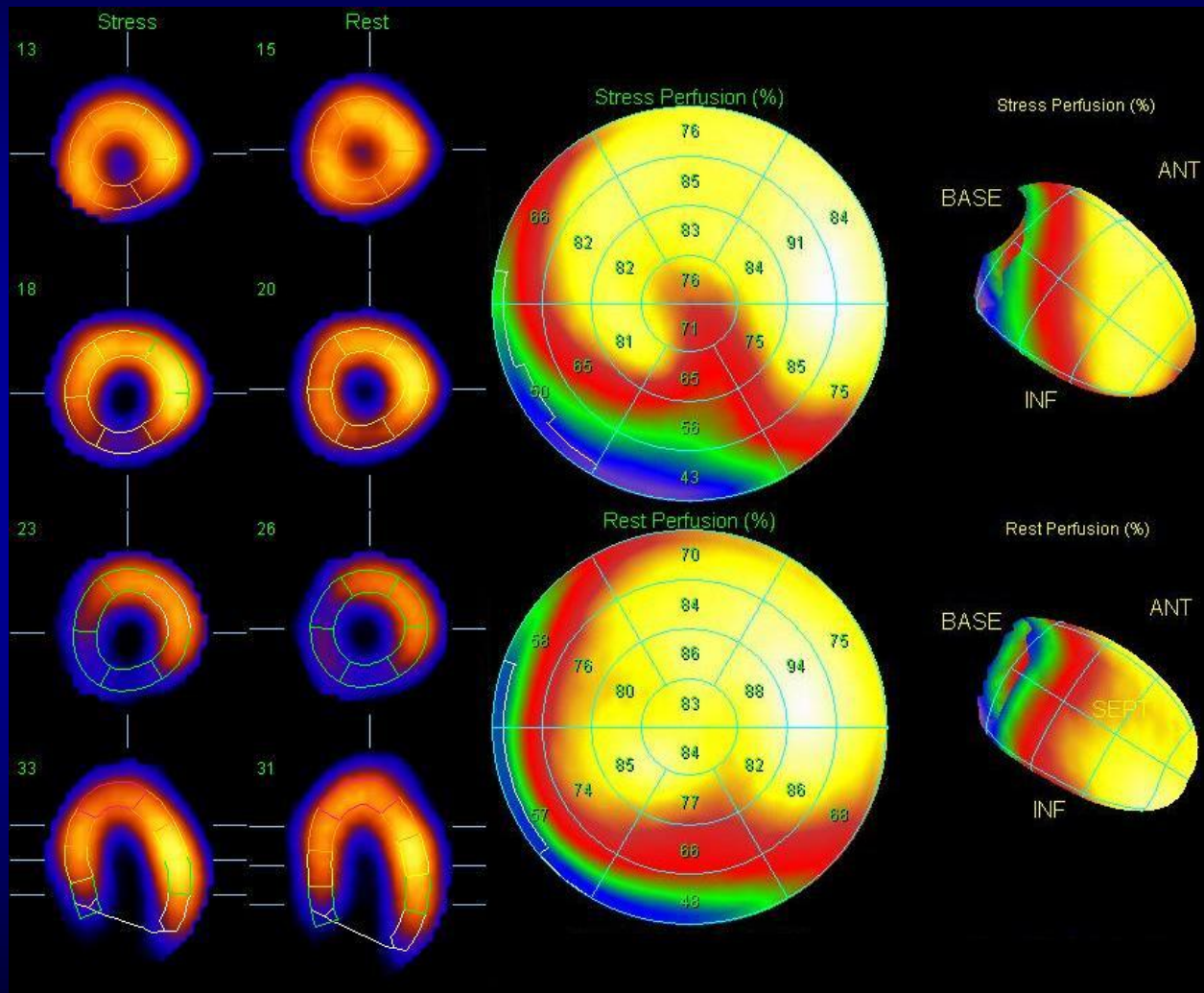
Tomografia SPECT.

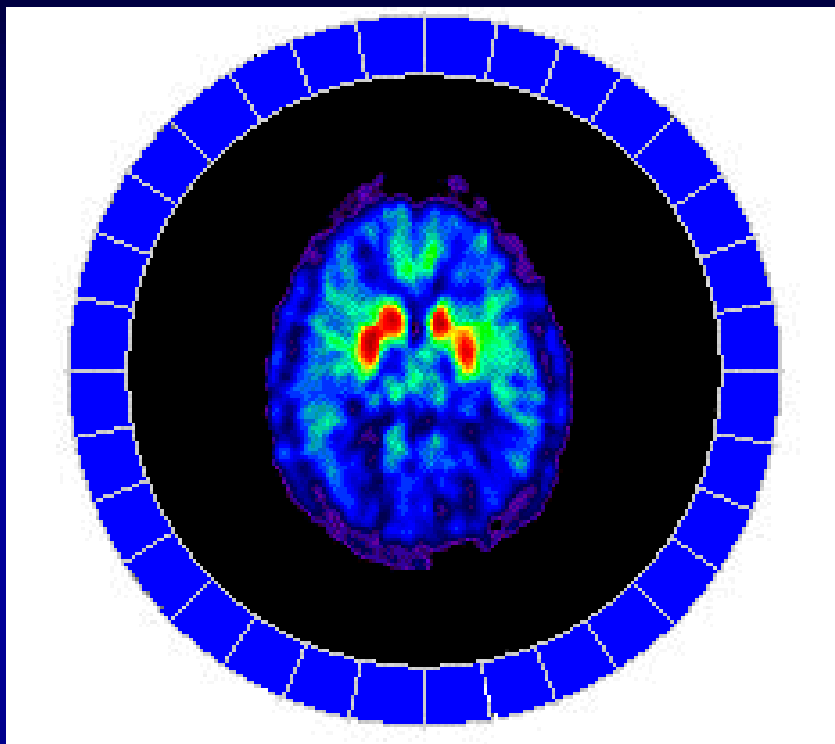
Gammakamera
obraca się
wokół pacjenta

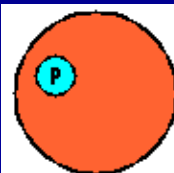
Zastosowanie SPECT w kardiologii

Zjawisko anihilacji par.

Tomografia PET

niestabilna molekula o
dużej liczbie protonów

Anihilacja pary elektron-pozyton

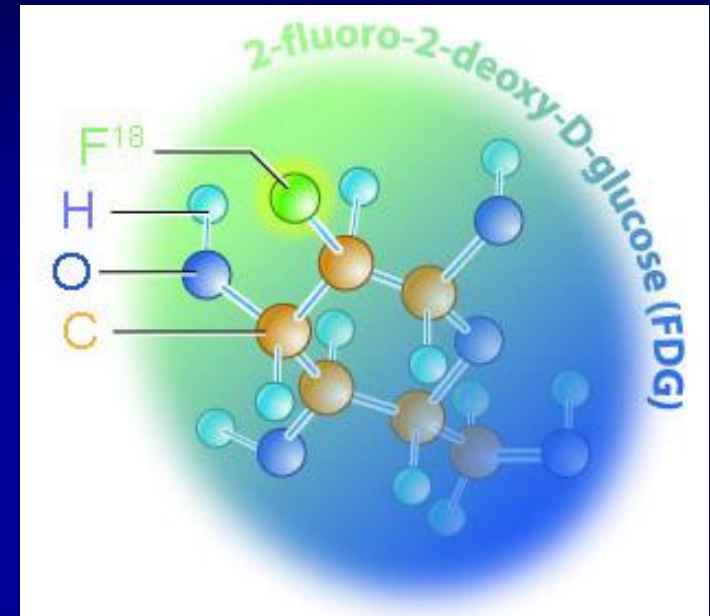

Tomografia PET - radiofarmaceutyki

Znaczniki pozytonowe wbudowane
w możliwie proste radiofarmaceutyki
np. H_2^{15}O , $^{13}\text{NH}_3$, ^{11}CO , $^{11}\text{CO}_2$

emitują promieniowanie β^+

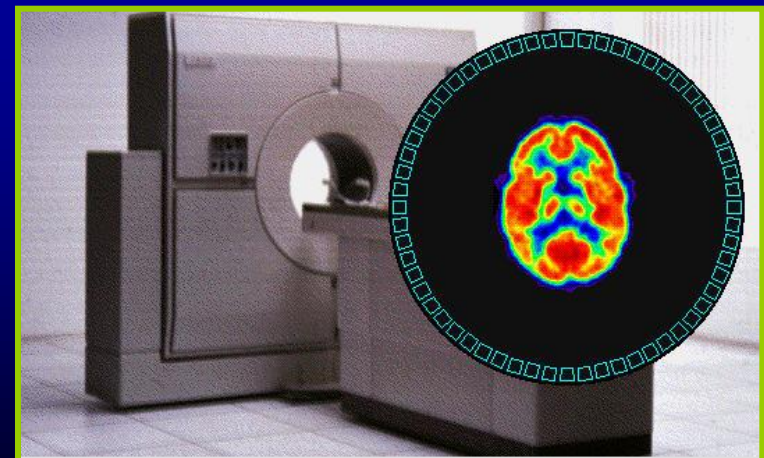
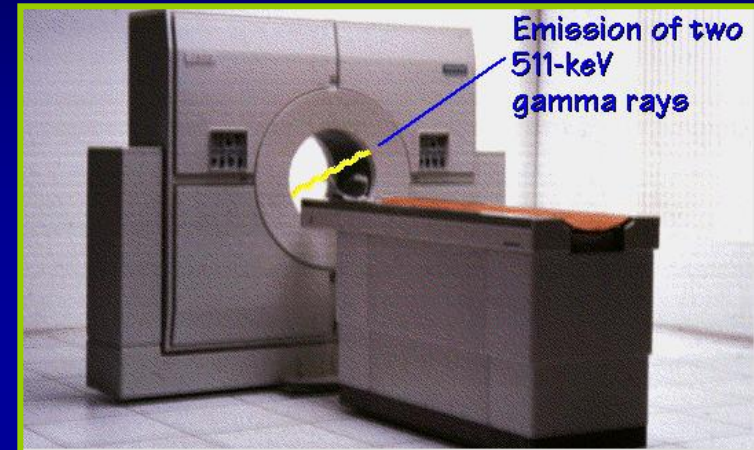
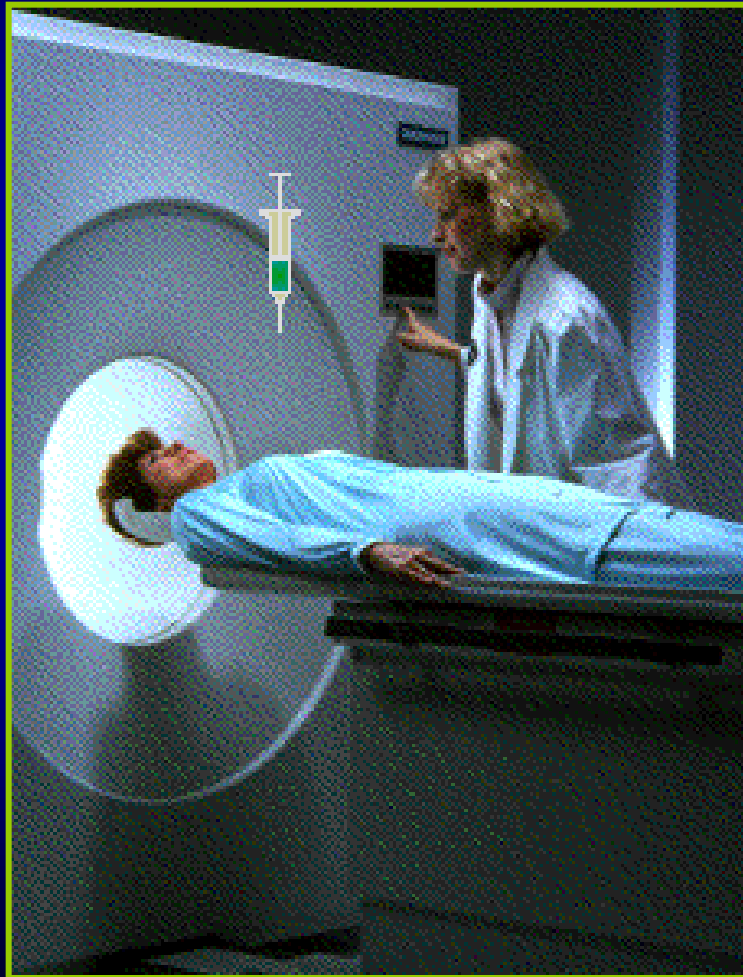
E_{max}	$T_{1/2}$
^{11}C - 1,0 MeV	20,4 min
^{13}N - 1,2 MeV	9,97 min
^{15}O - 1,7 MeV	2,1 min
^{18}F - 0,6 MeV	109,8 min

Radiofarmaceutyk FDG
zawierający ^{18}F

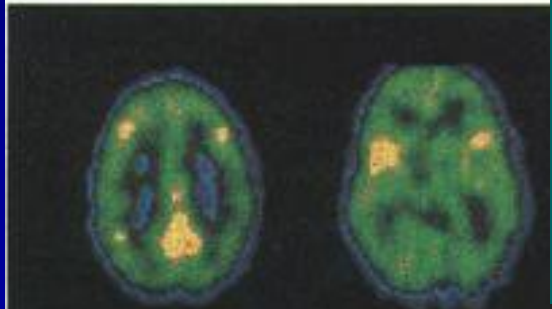

Tomografia PET. Wykorzystanie w diagnostyce nowotworów.

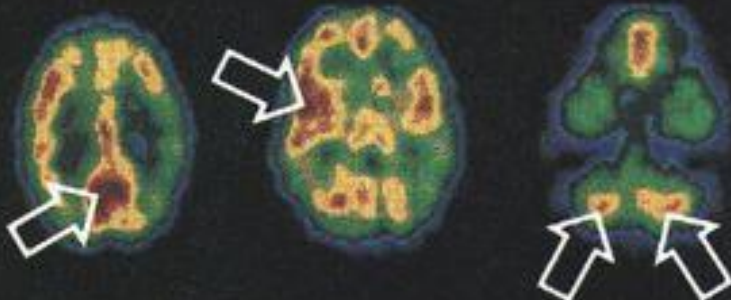

Obrazowanie mózgu w PET

PET Scans of the

Relaxed condition

Right fist clenched and unclenched

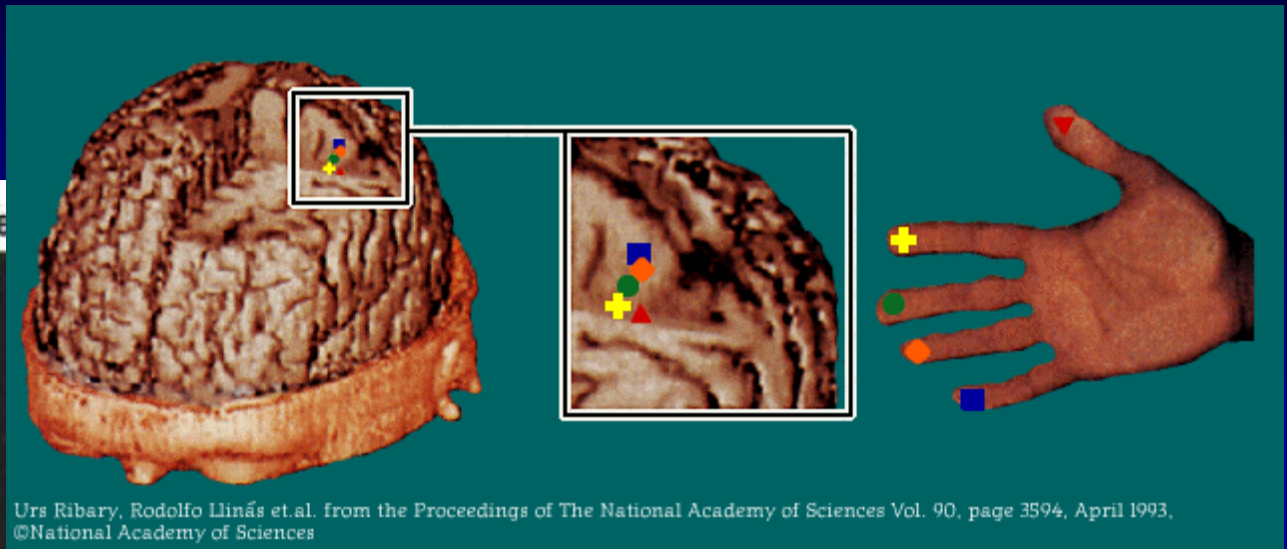
36

24

12

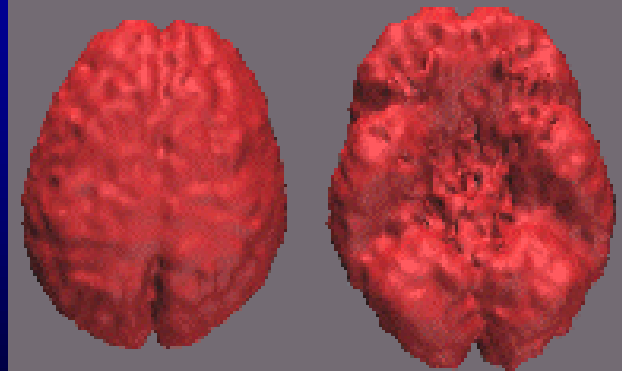
0

Copyright © 1995 by Allyn and Bacon.

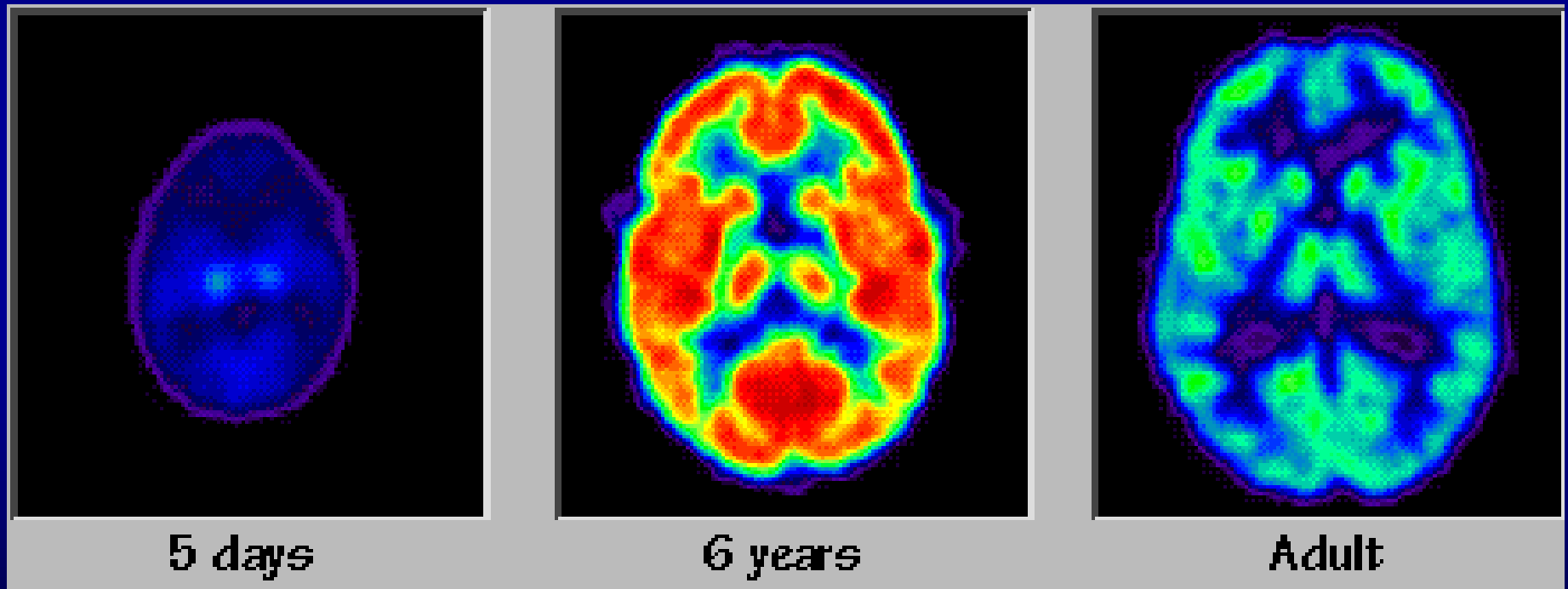
Urs Ribary, Rodolfo Llinás et.al. from the Proceedings of The National Academy of Sciences Vol. 90, page 3594, April 1993, ©National Academy of Sciences

Rekonstrukcja 3D

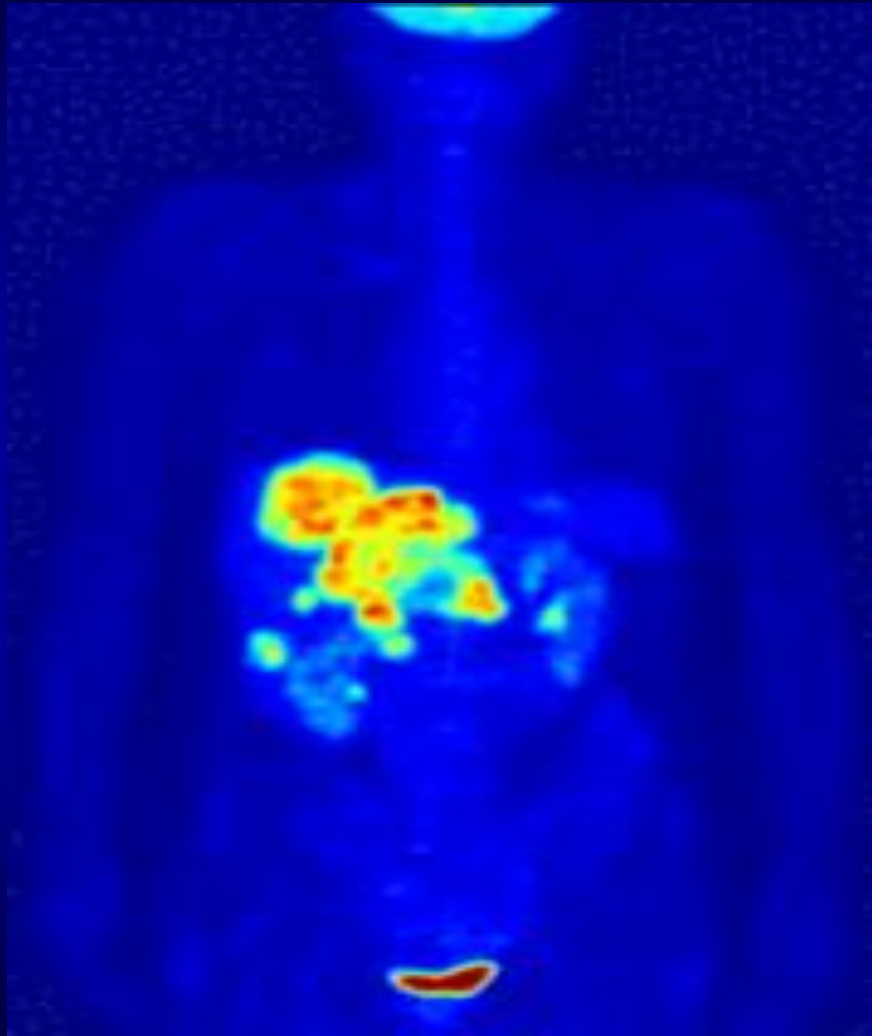

Tomografia PET

Metabolizm glukozy w różnym wieku

Obrazowanie innych narządów w PET

Badanie przewodu pokarmowego
i układu moczowego

Tomografia PET - diagnostyka nowotworów

Ze względu na szybki metabolizm, komórki nowotworowe konsumują znacznie więcej glukozy niż zdrowe komórki.

